

Ajalehtedes Eesti Postimees ja Perno Postimees 1867–1870 ilmunud sõnumeid väljarändamisest (peamiselt katsetest minna Põhja-Kaukaasiasse). Samara eestlased (1867). Väljarändajad Hiiumaalt laevaga Peterburis (1867): kavatsus asuda Stavropoli kubermangu; hiidlaste väljarändamise taust; Siim Vakku (Wakko) Vaemla (Waimla) vallast; Peterburi pastor Laland; annetused Hiiumaa väljarändajatele; hiidlaste tagasisaatmine ja nende uus katse Peterburi kaudu välja rännata. Väljarändajad Läänemaalt Haapsalu piirkonnast (1868): minek Peterburgi; Läänemaa väljarändajate majutamine ja toitmine; uued Läänemaalt väljarändajad Narvas ja nende tagasisaatmine. Petised. Väljarändamise tuhin Järvamaal (1869). Teated hiidlastelt Kaukaasiast Stavropoli kubermangust (1869): Madis Paakspu (Paakspuu) ja Joh. Jõggison (tegelikult arvatavasti Juhan Jõgiman, hilisem Jõgismann) Käina kihelkonnast. Pastor Doll ja tema hoiatus Kaukaasiasse minemise eest; Kaukaasia kubeneri teade, et maad enam ei ole. Eesti väljarändajad Peterburis (1869): haigused, vargused. 236 väljarändaja surm Peterburis. Väljarändajate tagasitulek Peterburist. Väljarändajad Pärnu maakonnast: Juhan Abels perekonnaga Riias, perekonna tagasitulek. Väljarändajad Tallinnas (1869): laeva ootamine, laager Lasnamäel, rakendamine hooajatöödele, haigused, majutamine, tagasisaatmine. Hulgaline väljarändamine Jõhvist ja Iisakust (1870). Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Eesti Postimees (nr. 32), 9. august 1867, lk. 254

Samarast. [*Eestlased.*] Et neid ommal aeal kaunis hulk senna rändas, on meil ammo teada. Nemmad ellada seal praego seitsmes küllas kous. Ülleültse olla neid 125 seltskonda ehk 691 hinge, ja peawad kõik waesed inimessed ollema. Neil olla kokku 95 tallomaea ja 47 mullast onnikest peawarjuks. Hobusid olla neil kokko 227, weisid 226, lambaid 303 ja siggu 121 tükki. Kuida nemmad praego ellada, ei olla ka mitte suurt lotust, et nende rikkus ni pea saaks kaswama.

Perno Postimees (nr. 28), 10. juuli 1868, lk. 223

— [*Wäljarändajaist.*] Eestlaste wäljarändamisest kirjutakse Peterburgi seitungis, mis sealt Ria seitungi wöetud: „25. Janiku päwal, on üks weikene laew Eestlastega, kes wäljarändada tahtwad, Peterburgi saddamasse, Wassilli-Ostrowi, Nikolai silla lähhedale tulnud. Inimessed on keik Hio-maalt pärralt ja ülleüldse 158 hinge, kellel paljo maea ja töriisto kasas. Issiärranis on seal rohkeste lapsi, ühhe lessel olla üksi 10, weel mitte täiskaswanud last. — Wäljarändajad on keik lahtised inimessed ehk päilised ja paron Ewald von

Ungern-Sternbergi, von Stackelbergi ja Gerneti mõisade järrele waldadest. Nad olla Hiomaalt kunni Peterburgi, kuus päwa te peal olnud ja tahtwad krono käest lubba palluda, Stawropoli kubbermango, ühhe sesugguse kohha peale assuda, kuhhu jubba mitme aasta eest Eesti ja Liwi maalt rahwast ellama läinud ja kellel ka omma õppetaja on. Keige enamiste selle pärrast palluwad senna assumisse lubba, et seal üks õppetaja se rahwas näidata wägga Jumjala kartlik ollewad, kes kindlad omma Lutterusse uskus. Peterburgi rahwas olla nüüd igga pääw kui imme lomi watamas käinud ja kegi polle tühja käega läinud, waid iggauks andnud, mis kellegi kässi ullatanud, kas rahha, leiba, kalla, lihha wõi wanno ridid.

Kuida kuleme, on rigi seestpolise asjade tallitaja minister, üllemal nimmetud Hioma wäljarändajaid jälle koeo taggasi saatnud, sest et se Peterburgis raske, sesuggune hulk rahwast senni üllal piddada, kunni assi selgeks saab, kas nad Stawropoli kubbermangus assumisse kohta sada woiwad woi mitte.

Eesti Postimees (nr. 28), 10. juuli 1868, lk. 221

Peterburgist. [...]

— [Wäljarändajad.] Jummal teab, kelle sü läbbi se tulleb, et meie weike issama asjad ikka weel ni kaugele ei sa, et kellegil, kelle wannemate wannemad algmisest siin sündinud ja surnud, mitte tarwis ei olleks siit wäljarändada. Rumi pudus ei wõi se tõeste mitte olla, olgo siis, et mõnned enam tahtwad, kui neil tarwis on. Hiljuti wöttis üks selts Hiidlasi, 158 pead, jälle kätte ja rändas ommalt maalt wälja. Tahtsid Stawropoli kubbermango minna ja seal ellama assuda. Mõnda päewa seisis nende laewoke Peterburgis Newa kaldal, kunni kässo said, eestotsa weel koeo taggasi minna, et aega jääks, nende tullewase ello asseme eest murretseda. Et need wäljarändajad suurt rikkust kasas ei kannud, on muidogi teada. Head innimesed ollid neile 175 rubl. rahha ja muud mona kokko pannud, et taggasi wõisid minna; ka olli Tallinna kubberner kässo sanud, nende ülespiddamise eest sennikaua hoolt kanda, kui nad weel Hiomale peawad jäma, mis 2—3 kuud wõib turida.

Eesti Postimees (nr. 29), 17. juuli 1868, lk. 229

Peterburgist. [Hio rändajatest] ei olle weel kõik juttud aetud. Mis hädda neid wäljaeanud, sest ei leia meie weel kohhelgil middagi trükkitud; susõnnaga olleme kül üht ja teist kuulnud, aga sellepeale ei wõi kodda ehhitada. Tallinna zeitung ei näita ommalt poolt ka weel suremat teadwad, waid kõnneleb agga

sest, mis Peterburgi wennekele zeitungis seisab, ja selle järrele olla politseimeister paron Wrangell Hiidlastele wallitsuse kasso, taggasi minna, kätte tonud ja sellega ühhes 1 püttake heringid, 2 kuli tatrango, 1 kot manna, 5 puda sola, 10 puda, jahho etc. krono kullo peale teemonaks lasknud anda. Nelja päwa sees olla Peterburgi rahwas neile 474 rubl. kokkopannud ja üks Wenne preester 5 rubl. korjanud. Se rahha olla nende kõikide peale ühhe tassa ärrajaggatud. Kas mõnni meie usso õpp. neid ka watamas käinud, ei teada nimmetud zeitung mitte üttelda. Peterburgi tulles olla nemmad laewakiprile 200 rubl. piddanud maksma, taggasi minnes olla krono sedda kullo kannud. Nemmad olla wägga kurwa melega koeo taggasi pöörnud, sest neil ei olla seal middagi, mis nad ommaks wõida nimmetada. Kui laew kaldast lahti lükkatud, olla naesed ja lapsed nuttes kissendanud. — Nõnda rägime meie Talln. zeitungiga Peterburgi zeitungi järrele, ehk kül nattuke immeks panne-me, et Talln. zeitg. sest isse middagi ei tea kõnnelda, *kuida* ehk *mikspärrast* waeste Hiidlaste wäljarändamine tulnud.

Moskwas olla ka wäljarändaja Hiidlastele hakkatud abbi korjamaja üks rikkas kaubamaea olla 500 rublaga hakkatust teinud. — *Head* teha on jo isseenesest *allati* hea, agga weidraks ja halledaks louks jääb ommeti, et meie maal ni ilma õiguseta, rumita ja peawarjota innimesi peab ollema, kellel nisuggust heategoo tarwis on. Kas neil siis *tõeste* Hiomaal „middagi ei olle, mis nad ommaks wõiwad nimmetada?” Ja kui mitte, *mikspärrast* mitte? Kust poolt tulleb siis nisuggune hädda, mis neid ni tühjalt ja paljalt omma sündimise paigast wäljatõukab? Meil olleks wägga kurw kuulda, kui sedda kegi *nende omma süüks* wõiks aeada.

Perno Postimees (nr. 30), 24. juuli 1868, lk. 238

— [*Weel Hioma wäljarändajaist.*] Kuida ommal aeal Peterburgi saksa seitungi järrele Hioma wäljarändajaist ja nende taggasi saatmisest kõnnelesime, sest et rigi wallitsus nende palwet, Stawrapoli kubbermango assuda, mitte polle kuulda woinud wõtta, egga neile sedda lubba anda, senna minna; waid on neid taggasi käsknud omma male minna ja sennist odata, kunni sedda lubba sada woiwad senna minna. Ühtlasse on ka Eestima kubberneri herrale käsk antud, selle eest murretseda, et taggasi sadetud Hiidlased mitte nälga ei surre. — „Meie ommalt poolt” ütleb Peterburgi wenne seitung „woime öölda, et politseimeister paron Wrangel, kes rigiwallitsuse tahtmist Hiidlastele teada andis, ühtlasse käskis puduse kannataja wäljarändajatele üks nõukesse täis heringid, kaks kotti täit tango, lastele üks kotti täis mannad, wiis puda sola kümme puda leiba, muidogi mõista krono kullo peale murretseda.” Peale selle olla waeste wäljarändajate heaks Peterburgi koddonikude keskes, kõnneldakse eddasi, nelja päwa aea sees 474 rubla kokko korjatud, mis nende keskes ärrajaggatud; seal kõrwas tulleb tähhendada, on sest rahhast 200 rubla peni-

kest hõbbe ja wask rahha olnud ja üks wenne preester ommas kabbelis nende heaks ka wiis rubla kokko korjanud. „Kas need Eestlased omma õppetajad ka silmaga on näinud, on meil teadmata, lissab nimmetud wenne seitung weel jure. — Keik kokkokorjatud anded olla ühhe tassa ärra jagatud, nenda et iggäuiks kolm rubla sanud. Omma senna tullemisse reisi eest olla nemmad 200 rubla maksnud; taggasi minnemisse reisi kullo on krono omma tassuda wõtnud. Wäljarändajad Hiidlased on sure murre ja kartussega omma taggasi minnemisse reisi peale hakkanud ja ni pea kui laew kalda ärest ärra läinud, olla naesed ja lapsed üht kohkuwat hädda healt tõstnud! — Sedda küneleb Peterburgi wenne seitung; agga seal tulleb Peterburgi saksa seitung tagga järrele ja öindab mõnda kohta, kus essimene liig kõrgeste hüppanud ehk mitte selget ja sulla töt ei kõnnele; issiärranis ütleb rahha korjatusse ülle, et sedda rohkem polle olnud, kui umbes 175 rubla, mis üks politsei ammetnik walmis arwamisse järrele kokko korjanud. Selle pilkamisse küssimisse peale, kas need Eestlased omma õppetajat nähha on sanud, wastab saksa seitung, et wäljarändajad, enne kui Peterburgi ollid sanud, üht sadikud ühhe Peterburgi õppetaja jure ollid läkkitanud, nõu küssima, mis peawad teggema ehk teggemata jätma. Wäljarändajad polle agga õppetajast antud hea ja tullusa nõu järrele mitte teinud, — ehk wahhest ka mitte ennam tehha woinud.

Perno Postimees (nr. 31), 31. juuli 1868, lk. 246

Peterburgist. [*Hiidlaste wälja rändamisest*] kõnneleb Peterburgi saksa seitung weel ja katsub sedda, mis essimeste sõnnumite jures mitte selge polnud, täiendada ja nimmelt: kust Hiidlased selle mõtte peale tulnud, omma sündimisse maalt wälja minna ja ennestele uut ello asset otsida, mis alles teadmata ja tundmata. Se olla ühhest Hiimaalt, Waimla wallast pärrit, lahti lastud soldatist, nimmega Sim Wakko, kes praego Peterburgis asset, tulnud. Ta olla neile ette kiitnud, et krono neid awwitada, kes Kaukasuse male minna tahta ja neile, ni pea kui Peterburgi tullewad, peale pri reisi ja üllespiddamise weel päwas 25 koppikat anda. Selle kenna ja emalt hiilgawa lubbamise peale olla nad omma kimsud kamsud kokko mässnud ja ärramünud, et reisi rahha, kunni Peterburgi sada, — sest seal piddi jo ommetigi keik ees walmis ollema. Ehk neile kül tähhendud, et assi koggoniste nenda polle, kuidas Sim Wakko sedda ette lorrisenud, ommetige polle nad sest holinud, waid üks seltskond, kus 158 hinge, kellest 98 last, 36 naesterahwast, ennamiste keik lüderlikud tüdrukud omma lastega, ja paljast 24 meesterahwast, kellest jälle hädast 8 töteggiaid woib nimmetada, üht park-laewa 200 rubla eest palkanud ja sellega Peterburgi läinud. Issiennesest mõista, piddid nad ommale male taggasi sadetud sama ja ei woinud nende kässi seal hästi käia, sest neil pudus ühhe sõnaga üttelda, keik, mis üllespiddamiseks nimmetakse ja piddid otse omma koggonikondadele waewaks jäma. Mis Peterburgi wenne seitung nimmetud

kolm naela leiba päwa palgaks tähhendab, on ni kaugelt tössi, et sealtsed möisa wannemad möda läinud kewwadise nälja aeal, waeste näljastele igga pääw kolm naela leiba nende nälja kustutuseks armo polest andnud; agga päwa palk on seal otse nisamma suur, kuidas se iggal pool Balti kubbermangudes on ja on seal issiärranis rohkeste tööd leida. — Kuidas eddasi kõnneldakse, on Peterburgi Eesti koggodusse õppetaja Laaland, ni pea kui need waesed ja ärraeksitud Hiorahwas Peterburgi saddamasse jõudnud ja nende suur iggapiddiline pudus silma nähtawal olnud, nende heaks rahha korjanud ja liggi 150 rubla kokko sanud. Ette nähha, on selle rahwa eddespiddine luggu seläbbi weel palju waesemaks läinud, sest et omma wimast hilibukest ihho pealt ärra münud, et agga Peterburgi sada, kus kulla unnik ees leida piddi ollema. — Hoidko Jummal rahwast sesuggust tühja uskumast, mis igga nurga äärne neile ette lorriseb, waid küssigo, kui ennast õnnetusse sisse ei tahha sata, targema inimeste käest, kes ommetige üht mõistliko nõu woiwad anda.

Perno Postimees (nr. 33), 14. august 1868, lk. 259–261

Hio rahwa väljarändamisest.

II.

Wöttame tänna Hio rahwa asja jälle ette ja kõnneleme eddasi, et weel rohkem nende wallet tagga same. Eks olle meles, ütlesid nemmad, et Waimeli pärris herra neid kohhae pealt lahti lasknud ja wälja wiskanud; agga kahjo, et wäljarändajate seas mitte ühte hinge neist polle olnud, kes kohhade pealt ollid lahti sanud; waid keik sesuggused, kes issi ennast omma kohtadest lahti öölnud ja enamiste sallamahti omma ellajaid ja muud pissukest warra ärramünud, ning ärraminna tahtnud. Nende seas, kes Peterburgi saddamas üle laewa parda, sure uhke linna peale watasid ja lootsid wallega hõbbe rublad krono laekast wälja petta, polle üht ainust neist olnud, kes arwasid Waimelis ennesele ni suurt üllekohhut tehtud ollewad. Et se töeste tössi, sedda tunnistanwad kohto kirjad ja nende 34 lahtiste wamilide nimme kiri, kes wälja ollid rändanud. Selle asja järrel kulamist, nende kui ka muid asjo, kinnitawad töeks, mis nende wallawannemad omma suga tunnistanud.

Wäljarändajad on tülli, mis teistel seal olnud, ommaks wötnud ja sellega lootnud keik mailma läbbikäia. Omma wallega on nemmad nihästi Peterburgi rahwa, kui sealatse politsei kohtule liwa silma lopinud. Wägga hästi on se neil korda läinud, sest protsessist, mis nende ka-wennad Hio sarel kautasid, kasso sada ja Peterburgi rahwa süddamed halledaks ja heldeks teha. Kes makonna kohto otsusega, mis Landrihti kohhus heaks kiitnud ja kindral kubberneri herra kinnitanud, rahhul ei tahha olla, saab nüüd siit nähha, kuidas assi töeste olnud, ja wist ennast ka häbbenema, et ni ruttuline kohhut mõistma olnud, ja sedda mis selgeste teada polnud, uskmas.

Et seal laewa peal, kellest meil jut käes, muud polle olnud, kui unnistajad ja tule tallajad, sedda ei tahha kül need uskuda, kelle silmad sedda rahwast nähhes wet jooksid ja süggaw öhkamine süddamest tõusis, kui nende laggund ride kalsud, mis neil häbbi katteks ümber ollid, silma putusid; ei tundnud nad nende pärrast mitte üksi halledust, waid ollid ka walmis neid, kelle peale ni rängaste walletadi, hukka mõistmas. Meie olleme walmis sesugguste pehme süddamega innimestele weel teisi walle kaebtusi, mis nad seal ollid kaebanud, öiendada ja näidata, et seal põrmugi töt sees polle.

Eks olle tössi — olli se jo nende kaebtus — ühhe teise möisa pärris herra olla tallorahwa renti 70 rubla pealt 130 rubla peale tõstnud, ja nenda rahwast wäljainnema sundinud. Eestimaa kubberneri herra laskis asja kohto polest järrel kulada ja mis tulli wälja? et wimaste aegade sees keige Hio sare peal üht rendi tõstmist polle olnud. Emmaste möisas, kust 32 wäljarändajat pärrit, on se aasta igga tallo pealt 5 rubla renti wähhendud, agga mitte suremaks tõstetud. Söameeste kaela pannemine, mis ülle nad ka kaebanud, ei käi suggugi rendi tõstmisega kokko, waid se on koggoniste issi assi, mikspärrast neile soldatid kaela söma pandi ja se tulli sest, et rentnikud sedda, mis koggokonna seädus kontrakti täitmisse polest kässib, mitte ei tahtnud täita.

Mis ja kui palju sest tössi on, et tallorahwa ellajad wimane jubba ärratappetud, on kohhus järrel kulamisses leidnud, et siin ja seal üks ellajas kül tappetud, agga koggoniste mitte „wimane” ärrarisutud ja ärratappetud. Ja rahha aeamisega on se ka koggoniste teist modi olnud, kuidas wäljarändajad Peterburgis kaebanud. Ihho polest on ka wiis meest karristud sanud, mis hakenrihter nende wastopannemisse pärrast on tehha lasknud.

Keige nende kaebtustest ei jäe muud töe põhja peale, kui se, et nad 13. Mail üht palwe kirja kirjutanud ja lubba pallunud Stawrapoli kubbermango assuda, kelle peale nad agga wastust polle sanud.

Olleme nüüd kord sest rahwast kõnnelema hakkanud, sepärrast on se kül wäärt, et nende õnnetussest weel eddasi kõnneleme.

Peale selle, kui nad kolm päwa Peterburgi saddamas ollid ja sealane rahwas hallastust nende wasto olli üllesnäidanud, sai neile 50 rubla eest üllespiddamise krami murretsetud ja laewa peale widud, ning siis laewa kapteinile kohhuseks tehtud, omma ladungid jälle Hio male taggasi wia ja seal male sata. Peterburgi politsei kirjutas nende mona eest wäljaantud 50 rubla pärrast nende koggokonna wallitsuse kätte ja nõuab selle taggasi maksmist ja teeb ka koggokonna wallitsustele kohhuseks, omma koggokonna liikmete eest, kellel ei sa tööd tehtud, murretseda, et nälg neid ei sunni middagi teggema, mis neile sureks õnnetuseks on ja ka sedda, et se nende kohhus on, nende wölga tassuda. Laewa kaptein nõudis, et nemmad üks ossa prahhi rahha sest rahhast piddid kohhe ärramaksma, mis nad Peterburgi rahwa käest ollid sanud; agga et nad sedda ei teinud, sepärrast tõusis riid nende keskes.

Hio male taggasi sades, jäi keik se seltskond laggeda taewa alla, merre randa, otse kui lambad unnikusse, ja kui neid omma waldadesse taggasi kästi minna,

wastasid nad, nemmad jäda sennist senna, kunni krono laew tulleb ja neid peale wõttab; — sedda olla neile Peterburgis ööldud, et ni pea kui 700 hinge koos on, saab neid krono laewaga ärrawidud. Nelja päwa pärrast, kui hakenrihter neid ähwardanud karristada, olla nad ärralahkunud ja iggaüks omma walda läinud. Ühtlasse olla ka koggokonna wallitsustele käsk antud, nende õnnetumate eest hoolt ja murret kanda.

Selle wahhe aea sees, kui nad Peterburgi teed käisid, ehk sest sadik, kui omma maea urtsikutest ollid wälja jäinud, ollid teised head inimessed jälle sisse kollinud. Kus maead üsna tühjaks ollid jänud, seal ollid ka põllud küllimata.

Selle mõttega, pea sealt wälja minna, polle nad suggugi tullewase aea peale mõttelnud. Praego ka weel ei tahha nad kässi töö külge panna, kus leikuse ael, kibbeda töö pärrast 40 koppikat päwa palka antakse, waid otawad köwwaste krono laewa järrele tullewad, kes neid Stawrapoli peab wima. Kes neile sedda töütust andnud ja kelle sisse nad ni köwwaste ussuwad, se on raske teada sada, sedda ei ütle nad kellegile, egga sedda ka mitte, kes neile sedda nõu andnud, ommalt maalt wälja minna.

Mis on nüüd keigest sest asjast wimaks wälja tulnud? Mis pididi kül nüüd se pea assi ollema, et nad selle mõtte peale tullid, omma maad mahhajätta ja ärraminna? Tahtmine olli neil ommetige seal ja ühtlasse ka kindel, sest egga nad muido polleks wäljaläinud ja jo nende tahtmine ni kindel ja köwwa olli, et taggasi tullemine wastomeelt ja raske mis nad kohhe tunda andsid kui laew hakkas taggasi minnema!

Ni kaugele nüüd sekord Hio rahwast, kingib Jummal terwist, siis kõnneleme tullewa kord weel natuke, lodame siis nende asjaga üsna walmis sawad.

Eesti Postimees (nr. 33), 14. august 1868, lk. 260

Hio sarelt kirjutab meile üks sõbber lühhidelt nõnda: „Postimees! Sa ei näita teadwad, mikspärrast Hiiglased hakkanud wäljarändama. Oot', ma tahhan sulle üttelda. Mullu olli pudus, tännawo pudus ja tühja kõhhoga on raske willet puhhuda. Siin W. waldas on peale 40 wabbadniko, kedda ammo kästi maead ärraweddada; aga et koht, kuhho kästi weddada, kewade ja muido wihmasel ael 3 jalga wee al seisab, ei hakkanud mehhed weddama. Mõnnes maeas ollid peale 60-aastased issad, teistes lessed naesed wäetima lastega, kes ei jõudnudke sedda tööd ette wõtta; pealegi ollid mõnned maead ni wannad, et ei kannatanud kohhegile weddada. Et wabbadnikud ei teinud, mis kästi, lasti soldatid tulla, kes nende maead mahhalõhkusid ja laiali pillasid. Kraam, mis sees olli, jäi ka weel purruks olla, et aega ei antud, middagi wälja tua. Pärrast sedda weddased perremehed putombid omma kullo peale milihaugo jure. Inimessed jäid Jumjala ja tule holeks, neid ei olnud kellegil tar-

wis. Nende assemele tahheti tallokohta asutada. Et neid mõnne päwa pärrast aea ärest ka ärra aeti, sealt tulli nende pikka tee nõu Stawropoli minna. (Tulli nüüd Siim Wakko jut weel jure, siis ollid asjad õiged!)

„Need 158 hinge ollid esmalt mitmest wallast kokko tulnud ja nimmetud wab-badnikud polnud weel kõik seas: kui näewad, et teereis heasti lähhäb, siis tulleb teist ni palju ja rohkem weel jure.“

So, nüüd olleks muido arro käes, agga muud tunnistused, mis trükkitud loe-me, ei lähhä sellega mitte hästi ühte. Kumb pool on nüüd õigus, ehk kus kuld-ne keskte? — Peale selle, kui neid tulline hädda ja waesus ning peawarjuta ello wälja aeanud, miks ei läinud mõnned enne asja ette kulama? Nõnda kor-raga 158 sule ei wõinud ommeti kohhegil täidetud waagnad ees walmis seista. Nüüd on nad jälle taggasi sadetud, mis nüüd? — Kel'l ei peaks nende waeste häddast ja kannatamisest mitte halle meel ollema, agga on karta, et nemmad ehk isse ka seal jures mõnne samm — olgo kül häddaga — õiguse teelt on kõrwale astunud. —

Perno Postimees (nr. 34), 21. august 1868, lk. 267

Hio rahwa wäljarändamisest.

III.

Lähme nüüd weel wimast jama wahhet omma Hioma wäljarändajatega ja watame, kuidas nendega wimaks luggo läinud, kas ikka weel krono laewa otawad, woi on wast käed jubba tö külge pannud ja kõhho eest hakkanud hoolt ja murret kandma; sest temma on nisuggune nurjato perremees, kes allati tagga aeab, egga keddagit, olgo ta saks woi tallopoeg, waggusi seista ei lase. Tahhab kegi wahhest ka nattukest seista, siis on temma ni kohhe oma urramisega wäljas.

Wäljarändajaid tulleb surema ehk wähhema salga kaupaga iggal pool ette, sest et iggal pool siin mailmas asja on, olgo ühhe ehk teise asjaga, mitte rahhul olla. Hiljuti luggesime seitungidest, et Pultawa kubbermangust, mis ommetige üks wiljakas ma on, 50 kunni 100 mehhe kaupaga mõnda salka Senkowist läbbi wäljaläinud. Mikspärrast need innimesed Stawrapoli kubbermango läksid, sest ei lause wenne seitundig sõnnakest. Et wenne tallorahwas omma maalt wälja läks ja weel pealegi ühhest wiljakast maast, sest polle neil melegi tul-nud sõnnakest räkida; agga kui 23 Eestlast naese ja lastega omma sündimisse maalt, kus praego wägga kallis aeg ja wilja ikkaldus, wälja läksid, et muial kaugemal maal omma õnne katsuda, se kissub nende suud pärrane lahti ja siis on Balti kubbermangud sest süüdlased.

Meie ei tahha Hio rahwa wäljarändamist mitte wabbandada, ehk neist otse nisamma suud piddada, kuidas wenne seitungid Pultawa rahwast sõnna polle lausunud, egga ka sedda, mis neid olli sundinud omma maalt wäljaminnema;

egga woi ka küssimata jätta: kui keik need kaebtused, mis nad ollid kaebanud, walle on, mis assi on neid siis sundinud wäljaminnema?

Tallorahwa assi on ennamiste iggal pool weel waene ja nende hädda ja pudus wägga kõrgele tõusnud. Töeste on nälg jubba wäggew mees kül, rahwast jooksmata aemas, egga prugi meie muud wigga otsida, mikspärrast kegi wäljarändab. Kui üks ma omma rahwast ennam ei toida, kas peaks se siis imme ollema, kui ühhe teise male tahtwad minna, kellest kidetakse, et ta wiljakas on ja et sedda ilma hinnata sada woib. Sesuggune lotus ühhelt poolt ja nende koddomaine pudus teiselt poolt, on, mis neile reisi keppi kätte andnud ja neid sundinud wäljarändama. Nemmad ei ussu kellegi kohtomöistust, egga omma uut tallorahwa seädust; on issi sedda tunnistust andnud, et nemmad ka keige suuremaid kohtuid, mis kubbermangus on, mitte ei usso. Iggal pool on neil mehhi, kelle käest iggas asjas nõu küssiwad ja ommas keige suuremas häddas abbi lodawad sawad. Üksnes sedda nähhikse nad uskwad, mis *Keisre Herra* issi kässib ja temma tahtmist piddawad nad ükspäinis heaks.

Selle eest, et tallorahwa ello endisest aeast palju parremaks läinud, on nemmad rigiwallitsussele suur tänno wölgo; agga kahjo, et nemmad nüüd ni wägga eksiwad ja ühtlasse ka sedda nõudwad, mis koggoniste rigi seäduse wasto on, egga sest ei tahha arro sada, et rigiwallitsus iggas asjas ommetige mitte nende tahtmist ei woi tehha. Tewad agga nemmad, mis rigi seädus nende käest nõuab, saab ka rigiwallitsus neid kaitsma. Pöllastamise wäärt on se, kui nad nenda wäggise sedda tehha püüdwad, mis rigiwallitsusse wasto käib; sega saatwad nad agga weel suremat õnnetust enneste peale, ja se on weel üks assi, mis möda läinud aea süüks jäeb. Mis praego tehtud ehk mis sel silma pilgul weel tehakse, se kostab selle eest, et eddespidi keik asjad parrem sawad minnema; midda ennam tarkust ehk walgust rahwa keskes, sedda vähem wöimust pimmedusel: sest tarkus ussub, mis targem kõnneleb, agga rummalus sedda, mis rummalam kõnneleb.

Praegune tallorahwa seas ollew uskmata meel, leiab toidust iggalt poolt. Aasta on jubba möda läinud, kus tallorahwa seas made jaggamissest jut jookseb ja keik olla sakslaste sü, et sedda weel polle tehtud; nemmad piddada nende reisi rahha, mis neile jubba ammugi sadetud, kinni ja ei anda nende kätte. Eks sesuggused juttud keik tallorahwa wihha sakslaste wasto ei kossuta ja nemmad nende wasto weel ennam uskmataks jäwad? Tahhab kegi neid parrema mõtte peale juhhatada, ehk neile ärrasselletada, kuidas asjad selle polest on, sedda kegi ei usso, waid kulatawad agga kikkis körwadega keik sedda, mis mõnni hulgas, kas mõnni lahtilastud soldat, kirjutaja woi mu selle sarnane neile ette unnistab, egga wata selle peale, kas õnne woi õnnetusse sisse jooksewad. — Ühhe sesugguse tühja lorri ohwriks on ka õnneto Hio rahwas sanud, kes tühja jutto peale ommalt maalt olli wäljaläinud. Agga mitte üks-päinis need, kes wälja läksid, ei kannu nüüd sandi kotti, egga polle sure wae-susse ja hädda sees, waid ka nende koddused koggokonnad, kust nad ollid wäljaläinud, on omma waeste polest nüüd jälle ni mitto hinge rikkamad, kelle eest peawad hoolt ja murret kandma, ja kes weel köwwaste ussuwad, et se aina kiuso tö olnud, et neid polle lastud senna male minna, mis wasto löunat

nende järrele otab. Nad ei olle mitte ükspäinis üks waene, waid iggaweste üks rahhoto ja ilmaussuta ning kaksipiddi mötleja rahwa hulk, ommas koggonnas. Kas nende ello wöeral maal parrem olleks olnud? Sedda ei usso meie mitte, et üks wäljarändajate karri, kus 98 last, 37 naest ja 23 meest, kellest enamiste keik kellegi tõteggjad polle, ilma awwitamata sedda pikka teed olleks sanud ärrakäidud, ja ue kohha peale assutud.

Et sesuggusid asjo ennam ei saaks ettetullema ja sesuggune kergemeleline rahwas, kes jubba muidogi sures waesuses, weel surema õnnetusse sisse ei sattuks, olleks wägga sowida, et targem rahwas ja isseärranis tallorahwa seast — sest saksarahwast nad ei ussu — neid manitseks ja püaks, kui kellegil jälle se mötte pähhä tõuseks, omma sündimisse maalt wäljaminna, taggasi piddada ja neile ärrasselletaks, kui ja missugguse sure õnnetusse sisse need sattuwad, kes ni kaugele ja ühe koggoniste tundmata ma sisse tahtwad minna. Assutus ühhe ue kohha peale ei olle, kuidas se jo keigil tuttaw, mitte kerge assi, seal peab innimestel hea terwis ja kaunis tuggew warra kasas ollema, muido on nälg perremees ja suur waesus tasko põhjas puhkamas, kes hilja ehk warra sandi keppi sunnib kätte wõtma ja kerjama minna, agga parrem on siis ommetige ommal maal ja omma rahwa seas kerjata, kui wöeral maal wöera rahwa keskes.

Rahwa käes on se jut wägga likumas: „krono aitab omma kulluga senna ja aitab assuda.” Tulle Jummal appi! Kust se jut ommetige woetud? Üttelge ommetige: mis kasso on kronul sest, et so köht wast Kaukasussemaal parrem täis on kui siin, et ta sulle prii reisi ja allustusseks rahha annab? Kui tal sedda ni rohkeste käes jaggada, siis woib ta sulle jo sedda siinsammas anda, se olleks tal jo palju lähhem. Ehk arwate, et seal ümberkaudo rahwa pudus on, kes senna ei woiks assumma minna? Wenne maal on rahwast küllalt, kes ka mõistawad põldo harrida ja ommast põllust kasso sata. Paljo neist on jo ussinamad meie armsa Eesti wendadest tõteggemisses. Kes meie Eesti wendadest omma kässi ja jalgo siin mõistab ligutada, need ei mötle ka hulkumisse egga wäljarändamisse peale. Olgo kül, et tallorahwa ello weel siin ja seal waene ja kitsik on; agga egga wanna Jummal weel surnud polle, kes warblased kattuse peal toidab, et ta omma lapsi peaks nälga jätma, ehk neid nälga laskma ärrasurra? Ei sedda kül mitte! waid piddage meles, mis üks laulo salm ütleb: „Siis wötta wiimselt se hea nõu; Te tööd ja pallu Jummalat. Ka anna lauldes temmal au, Kui sinna kurja kannatad. Kes Jummalast ei taggane, Ei Jummal sedda unnusta.”

Eesti Postimees (nr. 34), 21. august 1868, lk. 269

Hioma wäljarändajate halle luggu ei ole ikka weel otsa lauldud! Et neil koddõ muud ei olle, kui tuleõhk ja päwapaiste, tulli ja wessi, siis ei pea neid ka seal enam kegi taggasi; seddamaid olla muist neist jälle maatee õnne katsunud ja

Tallinna kaudu Peterburgi pole kõndinud. Waesed innimesed! 14 meest, 19 naest ja 60 last, kus peab teie laud kaetud ollema? Kõigest paljad, nälgas ja nõrgad, kuidas tahtwad nemmad Peterburgi, weel wähhem Stawropoli sada? Peterburgis, kus nad kord leiwamaggo suhho sanud, tahta nemmad otsust ärraodata. Kel'l on neid seal tarwis? Kust peab nende üllespidamine seal ehk Stawropolis tulles? Tallinnas antud neile eestotsa peawarjo ja toito, kui kauaks saab sedda ollema? Kaks meest läinud eddasi Narwa wabrikutes tööd kulama, kui leida peaks ollema. — Kallis aeg on iggal pool, meie ei tea mitte, kas Hiomaal kallim, kui muial. Kardame, et seal middagi wilto on. —

Eesti Postimees (nr. 37), 11. september 1868, lk. 292–293

Tallinnast. *Wäljarändajatele tähhelepanna!* Liwi- ja Kuramaal olli se jubba enne, nüüd antakse ka Eestimaal kubbermango zeitungi, wist ka „Maa walla kulutaja” läbbi teada, mis neile tarwis on, kes mõtlemata ommalt maalt wõerale male tahtwad minna, ilma et neil seal kohhad walmis olleksid. Nimmetud zeitung kulutab umbes nõnda: Kubberneri kasso peale antakse teada, et üllema wallitsuse ette ni palju pallumesi mitmelt poolt on tulnud, kes Kaukasus maad tahtwad, et wõimalik ei olle, neid tähhele panna ja kuulda. Rigi ministri herra eeskirja järrele annab sepärrast kubberner kõige Eestimaa kohhalike kohtudele käsko, neile, kes Eestimaalt, olgo kalli aea ehk mu asja pärrast tahtwad wäljarändada, teada anda: 1) et, kui nende Suurwürst Kaukasimaa wallitsejale sadetud maa pallumised peaksid kuulnud sama, et se paljatele kodduse kohtude läbbi korra järrele saab teada antud, ning ei tohi siis kegi muido omma ellokohta mahhajätta, weel wähhem naeste lastega ühhes, kui temmale enne üllemate polest ei olle ööldud, kuhho ja mis tingemiste al temma wõib wäljarändada. 2) Wallitsus ei wõi egga sa mitte lubama, et Eestimaa rahwas maal, ilma et teaksid, kas ehk kus neid wastowõetakse, omma endisest ellokohast wäljalähwad, ja sawad need, kes kergel mehel omma warra ja asjad ärrapillades, neid enne aego ärramüwad, ilma tõssise teaduseta, kas kohhegil kohta leidwad ja kas neil krono poolt abbi lota on ehk mitte — omma ettemõtlemata teggo pärrast isse kandma ja kahhetsema. —

Wäljarändamine, kui kegi sedda parremaks peab, ei olle mitte keeldud, agga innimene peab ommeti teadma, kuhho ta lähhäb ja mil wisil seal eddespiddi omma peatoidust tahhab leida. Mis uisapäisa wäljarändamisest tulleb, wõime waestest Hiiglastest küllalt õppida.

Eesti Postimees (nr. 43), 23. oktoober 1868, lk. 340–341
--

Tallinnast. [...]

— *Wäljarändamine* näitab Länemaal harjund asjaks sawad. Peterburgi zeitungid kulutawad jälle, et Hapsalo ümbertkaudo 3—4 nädala eest 37 hinge Peterburgi läinud, selle nõuuga, sealt Kaukasiamaaale minna. Ennam kui pool ossa neist (19) olla alles lapsed, kümme ainust meest. Kõik aeada seal peale, et neid Kaukasiamaaale peaks sadetama; ommale maale taggasi ei tahta nemmad milgi kombel ennam tulla, parrem Newa jõkke hüppata, sest koddo piddada nad muidogi nälga ärrasurema. — Wägga halle kuulda! Nende hädda, willetsus, nalg peawarjo pudus etc. wõib koddomail suur küll olla, sedda ei tunne meie lähhemalt; sellegipärast ei wõi meie nisuggust wäljarändamist mitte mõistlikuks kita. Ommal maal naesed lapsed tahha wõtta, reisikeppi warral wõera linna minna ja seal tahta, et neid mitto tuhhat wersta kaugele peab sadetama ja ellama assutatama: kus on seal mehhelik järrelemõtlemine ja ettewaاتمینه? Ollid nad koddo waesed, kes peab neid pikka tee peal rikkaks teggema, neid senni toitma, kui põld leiba annab, nende honed ehhitama ja — kes nende reisi kullu maksma? — Krono? — So; kui kronul senna assujaid tarwis olleks, kas ta neid mitte kümme kord oddawamalt ei saaks, kui Läänlasi senna sata? Kõik, kes Äesti küllas seal ellawad, ka need, kes tännawo suil Perno jurest senna läksid, peawad neile tunnistama, et nemmad krono abbi peale mitte ep olle lootnud ja neil seks ka mingisuggust õigust ei olnud. Mis aitab nüüd, et hiljuti wallitsuse polest teada anti ja odata kästi, kunni neile ööldakse, kas ja kuidas seal maad saab ehk mitte ei sa? Kui krono sähhärdusi assujaid Peterburgi otaks, miks siis Hiiglasi koeo satis? Häddaga ei pea innimenne ommeti surema hädda sisse jookksma egga wihma käest räästa alla minnema. On mõnni meie waese rahwa meletuma wäljarändamise jures süüdlane, siis wastago isse selle eest, agga meie ei wõi mitte kahhetsemata jätta, et ni oggaral wisil ni suurt asja ettewõetakse! Kirriko laul ütleb kül:

„Kas on linnukesel murret,
Kust ta saab, mis ta sööb?”

agga linnukeste ja meie rahwa wahhel, kui süggise wälja rändawad, peaks ommeti wähhegi wahhet ollema. Kui kurred soea maale rändawad, siis ei küssi nemmad teerahha ega mona, ei wiljapõldo egga peawarjo, ei ka krono abbi senna sada ja seal ellama assuda. Mikspärrast peawad nüüd mõnned meie innimesed ni mõtlemata ollema, kurredega ühhe õrre peal ellada tahtma, mis nemmad jo ommeti ei wõi? Meie ütleme weel üks kord: hädda wõib wägga suur olla, agga ärgo ommeti kegi melega sedda isse weel suremaks tehko, mis agga nisugguse wäljarändamise jures iggakord wissist peab sündima. Wäljarändajatel ei olle jo ka mitte üksi hädda ja pudus, waid teistel ka, kes agga sepärrast mitte warsi hõlmad wöö alla ei pista wäljarändama, kui

kõht ja kukkur mõllemad tühjad on. Aitummal, Liwimaal ei kuulda kegi enam ni tulejalgne ollewad, ehk kül siingi pudusest pudu ei olle. —

Eesti Postimees (nr. 49), 4. detsember 1868, lk. 389–390

Peterburgist. *Läne õnnetumad wäljarändajad.* Nälg ja rummalus ajawad innimesi häddast häddasse. Nõnda on tänawo waeste Läänlaste luggu. Kellel kõht ja pea mõllemad tühjad, sellega rägi kuidas ja kui palju sa tahhad, kasso ei tulle sealt middagi. Kas meie kül ei olle üttelnud, et jõlledamat tempo ei wõi olla, kui mõtlemata hõlmad wöö alla pita ja Peterburgi pole kõndida, selle meletuma lotusega: seal peab leib, teerahha, Kaukasia ellokohhad etc. ees walmis ollema? Näljahädda ja rummaluse uddo ei anna kellegil rumi wagusu järrele mõttelda: „Mul on koddo kül pudus, agga mis peale lähhan ma wälja? Kus otab mind leib ja kodda ees? Misga tahhan minna, kui mul koddo ellada ei olle, pikka teed Kaukasiamaaale minna ja kellest seal ellada? Kus on mõnni, kes mulle — kui ta mitte ei walleta — wõiks tunnistada, et krono mind olleks kutsunud ja mulle middagi lubbanud? Mispärrast olleks krono Hiiglasi taggasi saatnud, kui ta waesid innimesi otab, kellele teerahha wõiks anda ja neid Kaukasias omma kullo peal ellama assutada?” — Wähhegi mõistlik innimene peaks ka tühja kõhhoga jubba arro sama, et se kõik selge tühhi ja narri jut on, agga meie waesed Läänlased ei tahha sedda mitte mõista! Hulga kaupakõnniwad nemmad pealinna, nago peaks seal kõikide õn ees ollema! Waesed õnnetumad innimesed! Jummal hallastago wiljalisema aastade ja rohkema tenistuse läbbi meie peale, muido peawad nisuggused weel surema õnnetuse sisse langema! — Kuulge, mis meile Peterburgist nende polest kirjutakse.

„Armas Eesti Postimees! Nago sa tead on Peterburg suur lin ja ellab palju rahwast sees; agga Oktobri kuust sadik tahtwad waesed Läene wäljarändajad tedda weel suremaks tehha. Liggi 500 perrekonda on Eestimaalt Hapsalo ümbertkaudo jure tulnud, kus enam leiba ei pea ollema, mis kül tõssi wõib olla, sest leiwapudus on kahhe wiimse aasta sees ni mitmes paikus kibbe kül. Agga se waene rahwas olla ka muist sellepärrast omma armsa issamaalt wäljarännanud, et mõnni walleprohwet neile olla kulutanud, kui olleks krono Tallinnamaa lehledes teada annud ja neid Kaukasiamaaale wäljarändama kutsunud, neile ka reisirahha ja assutuse abbi lubbanud, mis agga kõik puhhas walle on; sedda ei ole krono ial egga kuskil kulutada lasknud. — Agga meil on nendega siin hirmus suur tülli ja tallitus. Minnewa ku lõppetuses tullid 200 hinge ühhekorraga, wanemmid ja wäetimaid lapsi, palju neist pool allasti ja nälgas, et halle ja kolle nähha. Siin Jani-kirriko maeas piddid kõik nurgad täis mahhutad sama, peale selle sai surnokammer, pessoköök ja muud nurgad täis, ja kui kuskil enam rumi ei olnud, piddi õpp. Laaland ühhe Wenne kaupmehhe käest korteri ürima, kus 12 kambrit olli; aga kui ikka weel usi rändajaid jure tuli, ei olnud ka seal enam rumi. Seal wöttis õpp. nõuiks, üllemat

politsei wallitsust abbiks palluda ja leidis ni palju armo, et neid mitte warsi ilma armota taggasi ei sadetud nende passide pärrast. Neil õnnetumatel ei olnud muud, kui wallapassid kasas, kellega paljast 30 westa üle omma kubbermango piri tohib minna, ja needki weel eestikele kirjutud, mis siin Wenne politsei ei mõista. — Wimaks leidis politsei ärrapõllenud suhkrowabrikus Katarinhowis sure kiwwi maea, kuhho neid sisse ja üllemad jure pandi, et rido egga muud rummalust nende waeste seas ei tulleks. — Nende waeste hulgas on palju haigid ja palju lapsi wiimse päwade sees ka ärrasurnud. Mis neist eddespiddi peab sama, on alles teadmata.

„Wata Postimees, nõnda on loud. Mis sa arwad sest? Rutta ommeti ka Länemaale ja rägi nendega mõnni sutäis puhhast maakeelt, et kui seal weel ni jõlledaid on, kes seddasamma teed tahtwad käia, nemmad ommeti märko pähhä wõttaks ja hulkudes tee äre surrema ei lähhäks. Koddo, kui neil ka põldo maad ei olle, wõib Jummal ommeti tööd ja leiba anda, agga mis tahhawad tee peal ja wõeras paikus tehha, kus nad keeltki ei mõista? — W. B.”

Perno Postimees (nr. 51), 18. detsember 1868

Peterburgist [...]

— [*Eestlaste väljarändamisest*] annab Peterburgi Eesti koggoduse õppetaja Laaland Peterburgi wenne seitungi läbbi selget teadust neist, kes teadmata kombel, otse kui lambad omma ello kohta mahha jätnud ja selle mõtlemata ja rummala lotussega Peterburgi läinud, seal peab neil keik eest walmis ollema, mis tarwis, et Kaukasiamaaale minna woiwad. Nälg on kül kibbe, ja kui rummalus seal jures inimese silmad kirjuks ja mõistust seggaseks teeb, siis on keik walmis küpse ees, egga mõelda selle peale, et kui koddomail pudus juba ni suur, mis siis weel teadmata ja tundmata wõeras kohtas? Kes kattab seal sulle laua walmis, et kohhe woid mahha istuda ja süa? Neid Peterburgi õpetajast antud sõnnumid luggedes, kui palju tülli Haapsalo poolt senna läinud Eestlased temmale teinud, tõusewad juukse karwad ppsti ja panneb ihho wärrisema, et peame küsima: kuidas woib üks ristiinnimene ni kergemeleline olla ja middagit uskuda, mis koggoniste woimata? Kui krono Eestlassi Peterburgis otaks, mikspärrast satis ta Hiidlased taggasi? Kas se polnud jubba kül tunnistusseks, et krono polest middagi lota polle? Agga parrako! Meie armas Eesti suggu on mõnnes asjas weel wägga üksluine ja pimme ning nende pead täis tuult, mis middagit wasto ei wõtta; rägi sa nendega kuidas ja kui palju, kasso polle sest ommetige mitte. Eks olle sest ommal aeal kõnneldud, et krono kullo peale kegi Kaukasusse male ei sa ja assutuse abbi pole lota; agga keik se on tuulde läinud; woib ka olla, et nad Postimehhega polle jutto sisse sanud, kes neile sedda selgeste olleks selletanud, kuidas selle polest luggo on. Ärgo waewago siis eddespiddi ennast kegi enam ilma asjata pikka te käimi-

sega, waid katsugo lähhemal tööd ja tenistust, kellega ennnast ja ommaksid woib üllespiddada.

Eesti Postimees (nr. 51), 18. detsember 1868, lk. 405

Narwast. *Wäljarändajad.* Hädda aeab innimesi mööda maadilma werema, ja se on: häddast weel surema häddasse. Narwast kirjutakse meile:

„Se näddal ollid Narwa linna innimesed ühhe kurwa luggu pealt watajad. 2sel Dets. jõudis seia hulk Eestlasi, ühtekokko 165 hinge. Nad tullid Hapsalo ümbrelt ja tahtsid ka Peterburgi minna. Agga Narwa kohtudele olli Tallinnast ja Peterburgist käsk antud, neid mitte Peterburgi lasta, waid Tallinnamaale taggasi sata. Sellepärrast siis widi need innimesed warsi politseisse, kus nende nimmed ülleskirjutadi ja leiti, et neil muid lubbakirja ei olnud, kui ommad wallapassid. Politseist sadeti neid wangida kasarma kõik unnikusse ühte tuppa. 4mal Dets. tahheti neid Tallinnamaale taggasi sata. Agga rahwas pandis wasto, ütles: „Saatke meid parrem Siberi ehk otsekohhe jõkke, meie lähhäme römoga; agga taggasi meie ei lähhä, kus meil maad ega koddo ei olle ja kus meid pikkaline näljasurm otab. Laske meid eddasi, tööd ja leiba otsima!” Sekord jäeti siis rahwa saatmine nõndasammoti. Agga 5. Dets. läksid kasarma ette üllemad kahhe roodo soldatidega. Siis hakkagi neid wäggise üksawalt ulitsile wälja weddama. Aega möda tullid kõik nähtawale: mehhed, naesed, tüdrukud, lapsed, kõik walge juukse ja musta kuelised Eestlased, ja naestel ommad kõrged kübbarad peas. Nutmine, kissa ja kärra täitis kõrwad ja wõis kiwwist süddant ligutada. Haiged ja poolsurnud, nende seas ka üks naene, kel’ sealsammas kasarmas laps sündinud, korjagi isseärranis ja sadeti hospitali, üllepea kaks koormat. Kõik teised terwed innimesed ja ka üks kot kahhe lapse surnokehhadega pandi wankridele ja reggedele, kolm soldatit püssidega igga koorma tahha, ja siis hakkas õnnetuma innimeste woor Tallinna pole taggasi likuma. Taggasi sadetawad mehhed olid pool nälginud ja waggased kui lambad. — Narwa linna innimesed kinkisid waese rändajatele leiba ja rahha. —

„Mis aeas neid waesid innimesi ommast sündimise kohhast wälja? Nemmad ütlesid endid kõik rannaäärsed pobbulid ollewad, kellel mingisuggust ei ole ja kes näljasurma eest pakku tahtsid minna.”

Peterburgist. *Endised wäljarändajad.* Ammuks se olli, kui neist räkisime! Jani ku lõppetuses läksid essimesed 157 hinge Hiomaalt Peterburgi, selle lotusega, et neid sealt silmalt Kaukasia pididi sadetama ja kõik antama, mis tarwis on. Se mõtte olli wallemõtte ja neid sadeti koeo taggasi. Agga sest sadik ei pidda-

nud neid enam kegi kinni. Kord enam, kord vähhem, olli nende järgi allati pikka teed kõndimas. Hädda ja pudus aeas neid kotto wälja, agga mis piddi nendega, naesed lapsed kasas, Peterburgis tehtama? kust korteri, kust üllespidamist wõetama? Põlloteggia rahwas — kel olli seal kerge neile pealinnas sündsat tööd leida? Ja kui ka essimestele sure waewaga wimaks tööd leiti, tuli ikka usi jure. Mis tööd ja waewa Eesti kirriko õppetajal ja teistel nendega olli ja on, olleme jubba kõnnelenud. Mitmed head innimesed on neile waestele paljo head teinud, muido olleksid sure linna ulitsate peale piddand surrema. Sure hallastusega andsid ja korjasid helded innimesed nende heaks rahhaandeid, toito ja rideid, kunni neile paron Stieglitze wabrikus ulluallust leiti. Ka Moskwast sadeti 150 rubl. — 27. Nowembri ku päwani olli õpp. Laalandi kätte 1157 rubl. 14 kopp. kokku tulnud ja 427 rubl. 26 kopp. nende tarwiduseks ärraprugitud. Waeste wäljarändanud Eestlaste, nende naeste ja laste nimmel tännab õpp. Laaland kõiki heldeid andjaid, kes enamiste ilma pallumata appi tõttanud. Jummal õnnistago neid tuhhande wõrra kõige selle eest, mis nemmad ni waestele teinud! Õpp. Laaland lodab aega möda ni kaugele sawad, et nemmad omma kättetöoga endid wõiwad toita. Eddespiddi lubbatakse nende üle weel teadust anda. Et nende järg parrako! weelgi ei tahha lõppeda, kes senna püüdwad minna, olleme praego üllemal Narwast kuulnud.

Eesti Postimees (nr. 1), 1. jaanuar 1869, lk. 2

Tallinnast. *Wäljarändajatest*, kedda hiljuti Narwast taggasi sadeti, rägib „Tallinna zeitung” rahwa omma tunnistuse järrele, et nendega üks mees kasas olnud, kes neile ilma hinnata maad lubbanud ja selle eest iggaühe käest 1 rbl. hõbb. wõtnud, siis neid kunni Narwa winud, seal haigeks jänud (ehk teinud?) ja hospiddali widud. Omma wimast koppikut ollid waesed innimesed (6, 8, 10 rubl.) woride eest ärrannud — mis nüüd? Nisuggused petjad olla jubba tuttaw assi ja Hapsalo poolt innimesed räkida, nemmad olla ühhe „sure mehhega” kõnnelenud, se olla kõik nende sowimesed lubbanud täita, agga selle sure lubbamise eest olla nemmad 3 rubl. piddand innimese pealt maksma. Paljo sest tōsi ehk walle on, kes wõib sedda rahwa jutto järrele tõendada; aga on nisuggune „suur mees” olnud, siis on temma ka ühhelhobil suur kelm olnud, kes waesid innimesi petta ja risuda mitte ep olle häbbenenud. Oh mo Jummal, ja *nisuggusi õnnetojaid ustakse!!!* — Waene rahwas! sul on hädda ja pudus, ei kohta egga paika, ei tööd egga tenistust sel waesel aeal, ja kõige selle koorma koorm on weel so — rummalus, *petjate käest õnne lota!* Kuida näitab nüüd koggokondades luggu wälja, kuhho nisuggused taggasi läkkitakse? Mis peab nendega tehtama, mis neile ette antama? Middagi ei olle neil enam; ka ommad wokkid on naesed enne teekonda ärramünud. Senna jure tulleb, et maggasinid tühjad, mitmed rendid maksmata — mis peab nisuggusest loust

sama? Jummal, tulle parrema aastaga meid pea appi, muido on surm kõigil su äres!

Eesti Postimees (nr. 1), 1. jaanuar 1869, lk. 2

Pihkwa kubberm. *Silmad lahti ehk kukkur lahti!* Wäljarändamine on jubba mõnda sadda Eesti innimest omma sündimise kohhast ja omma kele ja usso ossaliste seast muist lähhemale, muist kaugemale möda maadilma laiiali winud. Eestirahwast ellab jubba Pihkwa, Peterburgi, Nowgorodi, Samara, Tauria, Stawropoli etc. kubbermangus; Siberimaa nimmetamata, kuhho *kur-jateggiad* kül ei lähhäks, agga wiakse. Kes nüüd isse wäljarändawad, peawad küll ennamiste tullist risti näggema, weelge nisuggused õnnetumad, kellel jubba koddomail ennam middagi murda egga hammustada ei olle, mis peawad need wõeral maal teggema? Teine luggu on paiguti nendega, kes ette-waatlikul wisil ommale wõera kele rahwa sekka kohhad ostnud ehk rentinud, neist ellawad mõnned kaunis wisi pärrast, kui kül omma sündimise paik, rahwas ja kirrik melest ärra ei lähhä. Nõnda kirjutas meile enne pühhi üks Eestimees Pihkwa kubbermangust nõnda, mis kodduse rahwal tullus olleks tähhelepanna.

„Ommast ellust,” ütleb temma, „ei olle meil muud suremat teada anda, kui et Jummal tännawo meie põldo lasknud korda minna. Rukkid ollid head, nisamma ka odrad; kaero saime kül wähhe, agga selle eest on linnad wäga head ja peale arshina pikkad. Nüüd on jubba harritud ja ärramüdüd ja olleme 62 rubl. pärkpunnast sanud. Meie olleme siin 3 aasta eest mõisa rentinud ja meil on 225 rubl. aastas renti maksta, misga aitummal! läbbi same. Linno sai meil 257 leisikat ehk liggi 23 pärkpunda ärramüa, kelle hind paljo alla 1000 rubl. ei jänud, ja sepärrast ei mõista meie middagi kaebada. Agga rahwas kõik ümberringi habbemikud ja kirrik pudub. Omma usko õppetajat same agga 2 kord aastas nähha, agga mis tehha!

„Agga pea kinni, ma tahtsin middagi muud kõnnelda. Sa käid mo endises isamaal laiiali ümber, ütle mo sugguwendadele, et nemmad mõnnikord ommad silmad, kui mitte, siis ommad *kukrud* lahti hoiaksid. Mul on üsna halle meel, kuidas mõnned *harjuskidest*, kes seal talwe ümber käiwad, ennast petta lassewad. Se on meie rahwa nuhtlus, et nemmad wägga tihti wallet tõeks piddawad ja ikka siis alles arro sawad, kui kahhetsemine ennam ei aita. Ma tunnen siin üht Welika Luke tallopoega, kes Halliste ja Karksi kihhelkonnast peale 2000 rubl. olla laenuks petnud, agga ei pista nüüd ennam jalga senna, on koddõ uhke, rikkas mees, ütles mulle su sisse: „Mis tsuhnaat wigga petta, neid petta nago lambaid! Pealegi, egga nad mulle ep olleks annud, kui neil ep olleks olnud. Nad on rikkad, se ei te neile middagi, et nemmad ühhe kehwa on rikkaks teinud!” — Teine harjusk, kedda ka tunnen, on Wõrro maa-konnast 800 rubl. selsammal wisil ommaks korjanud ja selle eest koddõ

weske ehhitanud, mis jubba kolmas aasta walmis, ja saab 300 rubl. renti; agga mees ei lähhä ennast enam Wõrromaal näitama, ütleb: „Lass’ otap, kui minno rikkas saap, sis minno läöp ja massap.” — Ütle nüüd isse, Postimees, kas ei olle halle, kui wõeradest meie Eestiwendade pallehiggiga korjatud kop-pikid sel wisil kukrust wäljakutsutakse? — Kolmas harjusk oli Tarto maa-konnast üht meest nii maggusaste petnud, et ühhe kohha eest, (mis mulle 150 rubl. eest aastas ja kolm essimest aastat ilma rendita pakkuti, agga minna ei wõtnud) 300 rubl. aastas tahtis anda! Koht on tühhi, kerge liwama, kus 70 aasta lõo rammutand ja lõikand. Rummal mees olli kauba ärrateinud ja 50 rubl. käerahha sisse annud, selle järrele wõis ta puhhuda. Ommeti, kui silmad enam lahti ollid läinud, tulli ta minno jure: „Wend, liggimene, aita nüüd!” pallus temma ja räkis, kuidas temma suur sõbber harjusk temmale kohta kiit-nud ja lubbanud abbiks olla, sedda kätte sada etc. Ma läksin kasa ja sure palwetega saime weel 25 rubl. taggasi; kahhekorrast käiko ja teist 25 rubl. olli mees mahhawiskanud. Ja se pettetud mees — ma ei hakka selgemalt nimme-tama — olli isse R... kihhelk. W... wallawannem! — M. R.”

Silmad lahti ehk kukkur lahti! Muud ep olle meil enam tarwis sia jure pan-na.

Perno Postimees (nr. 2), 8. jaanuar 1869, lk. 13

Tallinnast. [*Rahwa wälja rändamisest.*] Tallinna seitung kõnneleb: Jälle on kaunis rohkeste Eestlasi, kes ommaltmaalt ollid wäljarändada katsunud, waesem ja ilma abbita omma male taggasi tulnud. Sest kõnneleda, kui suur nende hädda ja pudus õige on, ei leia meie parrajaid sõnna, waid ütleme: kui nende õnnetumate peale watame, ihho karwad püsti tõusewad ja sest ei olle weel kül, et nad issienneste peale ni suurt hädda saatnud, waid senna jure tullewad weel mitmesuggused pettused, mis nende hädda õige häddaks tei-nud. Nad kõnnelewad ühhest mehhest, kes neile ilma hinnata maid lubbanud ja lasknud selle eest igga hinge pealt rubla hõbbedad maksa ja peale selle, kui nad omma wimast kopikad wori rahhaks ärraprukinud, neid kunni Narwa linna winud; seal olla ta praego piddalis haige. Sesuggusid waeste Eestlaste werre immejaid olla wimasel aeal kaunis rohkeste rahwa keskes leida. Mõnnel on se õnneks läinud, omma pettusega weel kaugemale minna ja en-nast, kes teab, kui sureks mehheks nimmetada. Haapsalo ümbert rahwas kõnneleb, et nemmad Peterburgis ühhe sure mehhega jutto aeanud ja temma käest sedda töotust sanud, et nende sowimine täidetud saab ja selle eest on nemmad temmale kolm rubla hinge pealt maksma piddand. Olgo nüüd assi kuidas on, woib ka olla, et rahwas nattuke jure walletab, siiski peab se omme-tige keigil selge ollema, et se jut, et neid nenda pettetud, mitte üsna tulest wõetud polle, waid et seal ka omma ossa töt sees on, ja petjad ja kelmid Eest-lase rummaluse ja kerge mele külwist ennestele tasko rahha teniwad. Sõn-

numed mis neist õnnetumaist, kes nenda omma, hädda sees wäljaläinud ja seal weel pealegi pettud sanud, on tõeste hirmsad kuulda ja mis igga wähegi liggimese armastaja süddames wallutab. Rahwas, kes kennaste ellas ja igga pääw ommaga läbbi sai, on wäljarändamine neid waeseks teinud, et nüüd ei tea, mis häddaga ärra tehha. Tallorentnikud andsid kohhad käest: seal on nüüd teised sees; saunnikud on omma lehmad, mis neile sureks kassuks ollid, ja otse nendasammoti ka omma weikest maea krami, ärramünud, et te-rahha sada. Nüüd tulles taggasi ja polle ees middagi wötta, kellega omma ello woiksid üllal piddada; maggasinid ja walla laekad on tühjad, sepärrast ka hädda wee-wood ülle nende peade tõusnud. Tööd polle tallisel ael meestel praego kussagilt wötta ja naesterahwas, kelle ammet tallisel ael kedramine, ei woi ka sedda tööd tehha, sest et omma wokkid enne wäljarändamist ollid ärramünud. Eks olle nüüd hädda suurem kui hädda? Talline teereis ja leiwa pudus on ihho rammo ärraimmenud ja többesid sünnitanud, — ei tahha õnnetumad waewalt enam pea warjo kussagilt leida!

Oh armas Eestirahwas, kes sa praego selle sure wilja ikkalduse läbbi ni sure hädda ja kurwastuse sees olled, usso omma Jummal sisse ja loda temma peale, kül ta wöttab sind immelikult üllal piddada, agga ärra usso tühja juttusi ja petja kelesi, need saatwad sind weel palju surema õnnetuse ja hädda sisse. Krono ei anna kellegile koppikast tee-rahha, egga anna kellegile prii-maid, kes sedda teile lubbab, on iggine pettis ja wallelik ja tahhab teie werd wiimse tilgani wälja immeda, ning naerab pärrast peale kauba, et pettus tal ni hästi korda läinud. Juba woiksite neist head õppetust wötta, kedda Peterburgist taggasi sadetud ja kes omma uskmata ja kerge mele läbbi weel palju suremat hädda ennest peale saatnud! Piddage meles, mis se wimane salm 137 laulust meile ütleb ja tehke selle järrele; küllab Jummal siis aitab ja sadab, et keik hästi korda lähhab.

Eesti Postimees (nr. 3), 15. jaanuar 1869, lk. 10

— „*Tallinna zeitung*” tungib wäga selle peale, et raudteetö ni pea kui ial wõimalik, peaks allustud sama, et nüüd sel wallusal ael innimesed tööd ja tenistust leiaksid. Jah, sedda olleks, isseärranis Eestimaal, ni wägga tarwis, kust nüüd muud enam kuulda ei olle, kui nälja ja wäljarändamise sõnnumed. Naesed sawad tee peal külma ilmaga mahha, lapsed ja wannad surrewad kõrtsides ja maantee peal, ei armo egga hallastust! Üsna kui melest ärra on innimesed. Üks norem naene pannud lapsed kaltsude sisse kelgo peale, astnud isse ette, wanna emmake takka lükkama — nemmad minna Kaukasiamaa! — Ühhes kõrtsis, kus wäljarändajad öömaea piddanud, surnud üks wanna naene öse ärra. Teised jätnud, et aeawidust ei tulleks, surnokehha sennasamma paika ja läinud teisel hommikul eddasi. Katsugo kõrtsirahwas,

kuida surnomatmisega walmis sawad. — Jummal hallastago isse meie waese rahwa peale, kedda nälg ja hädda üsna kui jamsiks on teinud.

Eesti Postimees (nr. 6), 5. veebruar 1869, lk. 22

Järwamaal. *Ikka Kaukasiamaa*le, muust ei mõista egga tahha innimesed middagi kuulda! Mõnne päwa eest olli naene P. wallast Paide turrul ja pakkus 3 head lehma müa. Tohho sõgge, kesk talwe ael ja 3 lehma korraga, mis se tähhendab? — „Meie lähme siit ära Kaukasi,” ütles naene, „ja sellepärrast tahhame kõik ärramüa.” Tahtis kegi selle wasto räkida, se olli kõik mahhawissatud. „Meie lähhäme Kaukasi!” muud naene ei mõistnud.

Eesti Postimees (nr. 7), 12. veebruar 1869, lk. 26

Hiomaalt. *Kaukasia sõnumed.* Seal poolt kirjutab üks sõbber meile nõnda: „Just tänna hommiku (29. Januaril) tulli üks mees minno jure, kaks kirja käes, mis endised siit mehhed, Maddis *Paakspu* ja Joh. *Jõggison*, mõllemad Keina kihhelkonnast, Kaukasiast kirjutanud. Oh kui waewalisel wiisil ollid nemmad senna sanud! Ühheksa waimo perret tagga, olla nemmad kõige kibbedamat pudust tee peal kannatanud, agga walletud krono abbi ei olle kuskilt nende suhho ega silma paistnud. Kõige tullisem hädda tulnud siis kätte, kui 350 wersta siin pool Stawropoli nende wiimne rahha koppik otsalõpnud. Willetsaste, üsna kerjamise warral on nad sedda teed weel piddanud lõppetama; sest tagasi pöördä ei olnud ni willetsalt ennä wõimalik. Nüüd olla nad kül seal, agga ikka alles iggapäised ustetaggused kerjajad, ja seks peawad senni jäma, kui ehk põlwel tööd juhtuwad leidma; nüüd talwe ael ei ole kellegil tööd anda, mis eest ta süa ja palka tahhaks maksta. Kirjades pallutakse mõnned neist mahha jänud asjad weel ärramüa ja hinda nende kätte järrele sata. Nüüd õhkawad mehhed kül, et rinnaluud praggisewad oma kerge mele ja rummaluse ülle, agga, mis hilja, on hilja, ja taggasisamise lotust ei olle ka mitte. Ja ommeti kuleme ommal maal ikka weel iggatsemist: „Oh, olleksime Kaukasiamaal!” Mõllemad kirjad said Keina kihhelkonda kirjasaatjate suggulaste kätte. Ehk hakkawad nüüd arrosama, kui tühhine nende Kaukasia lotus on. — Meil on kül Hiomaal hädda ja pudus ja paljo kerjajaid, agga Jummal saab ommal ael jälle awwitama. *Kerjades* Kaukasiamaa le kerjama minna, ei olle ommeti kellegi hädda kergitus.” —

Eesti Postimees (nr. 8), 19. veebruar 1869, lk. 30
--

Willandi makonnast. *No sedda olli weel tarwis!* Wäljarändamise pallawik ehk soetõbbi on Tallinna kubbermangus ni mitme tuhhande kallal ja innimesed on seal nago kannad suitso sees: kus walgemat kohta aimawad, senna lendawad, ja olleks se mõnni kord küddenewa ahjo. Aitummal, Liwimaal on alles waggusi, olgo siis üks rummal Jaan Pillistwere kihhelkonnas, mis Järwa piri ääres, kellele se jampsimise tujo ülle piri külge on tulnud. Köht leiwast ja pea mõistusest tühhi, nende kõlge on rändamise haigus hõlbus hakkama. Rummal Jaan olla ennegi werd sarwe all kannud ja naist kahhe lapsega mitte ülleliga söötnud, nüüd olli ta Tallinnamaa tulepuhhumist kuulnud ja se olla temmale seddamaid pähha hakkanud. Anda sedda ja sedda, sata Narwa wankrid wasto ja kes teab mis muud lorri weel mehhe suus kuuldi. Mis zeitungid, õppetajad etc. räkida, olla kõik läbbitembeldud ssi, petjate jut olla tõssi ja Peterburgist ei olla keddagit taggasi sadetud etc. Mis piddi nisugguse narrilasega tehtama? Maenitseti ja rägiti temmale kül töt, agga et töt walleks ja wallet tõeks piddas, müüs ta omma krami ärra ja läks. Mingo peale! Hea olleks, kui kerjaja kombel pea jälle taggasi ei tulleks. Narrid ei wõi wallusam nuhheldud sada, kui et neid omma narriteed lastakse käia.

Tallinnast. *Wäljarändamise haigus*, ni paljo kui meie kirjade ja Tallinna zeitungi läbbi kuleme, olla Allotagguse ja Wirromaal ikka weel ennem kaswamas kui kaddumas. Ni hästi perremehed kui sullased müwad pool muido kõik ärra, mis neil on ja tõttawad koddo paigast wälja, ilma et kegi teaks, kust eddespiddi ellopaika ja ulluallust wõiks leida. Keddagit ei ussu nemmad, ei ka neid, kedda Peterburgist taggasi sadetakse ja neile tee peale wastotullewad, ja kellegi nõu ei wõtta nad kuulda ja mitmed ei tahhagi üttelda, kuhho nad minna tahtwad. Surem hulk mõistmata wäljarändajatest rägib weel ikka Kaukasiamast, mõnned ka jubba, ei tea kelle juttu järrele — Kamtshatkast! Kõiksuggu tühja juttu ustakse, kuid mitte sedda, mis tõssi on. Kui üksi need wäljarändaksid, kes sedda tenistuse ja leiwa pärrast tewad, siis mõistaksime weel wähhegi; agga kui ka nisuggused, kelle põllud minnewa kuiwa sui kohta kõige rohkem wilja ollid annud, sedda kõige pealt weel ette wõtwad, siis wõib seal üksi wigga olla: rummalus. Tallinna zeitungil on wägga õigus üttelda: „*murretsege tallorahwa parrema koli õppetuse eest,*” siis ei jookse nemmad ommalt maalt ennam kuhhugile. Kõik wäljarändamise kissa on üksi rahwa rummaluse ja petjate walle juttude süü ja waene rahwas saab seläbbi wägga õnnetumaks. —

Eesti Postimees (nr. 10), 5. märts 1869, lk. 38–39
--

Tallinnast. *Taggasi tulnud väljarändajad.* Tallinna zeitung annab teadmist, et 21. Webr. senna hea suur trop väljarändajaid Peterburgist taggasi jõudnud. Neid olnud üleüldse 81 hinge, mehhed naesed, lapsed, mitmed neist haiged ja — 11 tee peal ärrasurnud! Waesed eksitud innimesed! Mis peab neist nüüd sama? Mis neil enne weel hinge tagga olli, sedda on nemmad enne minnikut ja omma willetsa reisi aeal ärrapillanud — mis nüüd teha ehk kellest eddespiddi ellada? Ja ikka ei tahha narrimõtte nende seast ja üleüldse Eestimaalt weel kadduda? Wimaks olla, ei tea kes koerahammas? neile kõrwa sisse puhunud: *Turkestanis*, teine pool Kaspia merd, mis Wenne wäggi wiimse aastade sees omma käe alla wõttis, seal olla Eestlaste paradiis, nemmad piddada senna minnema ja sealt Turkestanid, kedda innimese lihhasõjad ütlewad ollewad, Eestimaale ellama tulles. Ikka tagga parremaks, midda hulllem, sedda illusam! Kui soetõbbi kallal, siis ei tea jo innimene, mis ta tõeks peab ehk suust wälja aeab. Sellegipärrast lodame meie, et nende läbbi, kes kahhetsedes taggasi tulles, wimaks teistele ommeti märk pähhä tulleb. Aeg olleks seks jubba ammo käes.

— *Wäljarändajatest* kirjutab meile üks Jõhwi poolt sõbber nõnda: „Waeselt läskid nad wälja, kümme kord waesemalt on nad taggasi tulnud! Agga lojust ostjatel on selle poolest ka paljo südi süddame peal. Nüüd on nende lõikuse päwad mödas. Ükski ei mü enam, kellegil ep olle enam müa. Pahhad innimesed on paljo rummalaid eksitanud ja rändama saatnud. Kui üteldi ja kirjutadi, et neil Peterburgis middagi lota ei olle, siis ei üttelnud nemmad sedda mitte tõssi ollewad, waid walletasid rahwle, et sured õllatäied sada Peterburgist Kaukasia sadetud, iggal ühhel teerahha ja essimese hakkatuse hind taskus. Selleläbbi said rahwa käest ellajaid pool muido ja waesed innimesed tõttasid omma õnnetuse sisse. Aitummal, nüüd on se jõlledus kül mödas, agga kõik ma täis kerjajaid. Rakwere ladal said lihunikud weel pool kingitud, agga Jõhwi ladal, 18. ja 19. Webruaril, olli luggu jubba hopis teine. Lojuksid olli wähe ladale todud, ja mis todi, olli paar wersta enne ladaplatsi jubba ärrastetud ja hinnad kolm korda kõrgemad kui enne. Kõik kes enne ommad lomad pool muido olid ärraannud, piddid nüüd kahhe kolme kordse hinnaga jälle ueste ostma. Surem hulk agga ei jõua enam middagi osta ja peawad nüüd Mustlase wisil kohhast kohta käima. Peale selle on taggasi tulnud wäljarändajad soja tõwwe, rõugid etc. kasa tonud ja mitto on jubba nende läbbi mulla alla läinud. — Õnneks näitab nüüd ommeti raudmaantee tö peale hakkawad. Ehhituse materiali weetakse eddasi ja taggasi, kontrahhid tehakse mahha ja ühhe sõnnaga: uus ello näitab jälle meie maale tulles ja innimesed eddespiddi tenistust ja leiba leidwad. Ja tarwis on sedda, wägga tarwis,

sest suurem ei wõi willitsus olla, kui se on, kelle sisse jõlle väljarändamine mitto sadda innimest on tõukanud.”

Eesti Postimees (nr. 10), 5. märts 1869, lk. 39 (pastor Laalandi kiri)
Perno Postimees (nr. 12), 19. märts 1869, lk. 89-91

Peterburgist. *Kellel tarwis, pango tähhele.* Olleme Peterburgist jälle kirja sanud, kus eesti koggoduse õppetaja nõnda kirjutab:

„Stawropoli õpp. Doll kirjutab mulle omma kartusest, et Eestlased, kes Peterburgi läinud, sealt wahhest kaugele Kaukasuse saaks minnema ja sellega suurema õnnetuse sisse sattuma, kui nad waesed issi teadwad. Pärrast uut aastat olla esmalt mõnned eesti perrekonnad senna jõudnud ja warsi pärrast selle weel 16 perrekonda. Agga kui suurt waewa ollid need waesed tee peal näinud! Nemmad ollid eest otsa Peterburgist Moskwa, sealt Kiewi, sealt Odessa, Odessast ülle Musta-merre ja Krimmi sare läinud, enne kui Stawropoli ollid sanud. Nõnda ollid nemmad omma teed palju pitkemaks teinud, kui tarwis olli ja ilma wennekeleta ja tee tundmiseta laialisel Wennemaal Kaukasiamaad ja isseärranis Stawropoli linna otsinud. Ja kui nad nüüd wimaks senna ollid sanud, mis leidsid siis eest?

„Essimene töö olli, kubberneri herrale palwekirja sisse anda, et neile maad wõttaks lubbada, siis läksid lotuses 80 wersta kaugemale Kasinka ehk Ästiküllasse, sest et nemmad Stawropolis mingisuggust tööd ei leidnud ja üllespiddamine wägga kallis olli. Kaks perrekonda jäid Stawropoli õppetaja jure mahha, kes küllas kartsid nälga ärrasurrewad. Wimaks tulli kubberneri poolt wastus ja mis pididi rahwas kuulma? Temma kubbermangus ei ollewad ülleüldse mitte enam maad ärrajaggada, kõik mis anda olli, olla jubba ärrantud. Temma olla ka jubba zeitungides sedda teada annud.

„Wata, Postimees: eks olle nüüd sesamma assi, mis ma hiljuti siin üllemate poolt kuulsin ja sulle teada andsin, kelle järrele kõigel Kaukasiamaal kellegi eesti perrekonnal enam maasamist lota ei olle? Õpp. Doll kahhetseb wägga nende eest, kes senna tulnud ja nõnda tule peale, omma pikka teekonda ette wõtnud, naeste lastega teed sure waewaga ärrakäinud ja nüüd kõigest ommast lotustest muud ei sa, kui räkimata willetsust. Kuida peawad need waesed innimesed nüüd sedda pikka teed taggasi käima? Jäwad nad senna, siis on nende kaddumine julgem, kui nende kossumine. Nisuggused mõtted on õpp. Dolli sundinud mulle kirjutama, et ma ommast kohast, nipaljo kui wõimalik, waesid Eestlasi selle willetsuse eest püaksin taggasi hoida. Temma ei näita weel mitte teadwat, et kõik Eestlased enamiste jubba Peterburgist, olgo siis wahhest sadda hinge, kes siin haiged maas on, soldatidega koeo taggasi on sadetud. — Sest sadik ei olle ka enam usi perrekonde sia tulnud. Nad on wist nende läbbi, kedda taggasi sadeti, ärratunnud, et kui nad tulleksid, nende

luggu nisamma saaks minnema, ja et ühhe taggasi sadetud innimesele mitte ennam plakat passi ei anta, mis agga üksi selle tingimisega wäljaantakse, et iggäuks, kes sedda saab, issennast peab üllewel hoidma ja ei krono egga kellegi mu innimese koormaks langema. —

„Hea hulk waesid lapsi on meile sia pärranduseks jänud, pärrast selle kui surm ni rohkeste waeste wäljarändajate seas löikust piddanud. Töeste ma weel ei tea, agga wõib olla, et ma neid wäetimaid kunni kewwadine siin wõin piddada, et siis soea ilmaga aurolaewa peal omma koggokondadesse taggasi sawad läkkitud. Kunni tännase päwani (21. Webr.) on Näripäwast sadik minno surnoramatus 236 hinge üllesse pandud, kes wäljarändajatest siin Peterburgis ärra surnud. 46 neist on weel wanna aasta jaust. Kolm arsti, kolm welskäri, kaks haigetallitaja naesterahwast, üks kaptein ja wimaks ma issi, olleme kõik neid tallitades soja tõwesse haigeks jänud; kapetein on weel praego haige maas, meid teisi on Jummal jälle parremaks aitnud.

„Neist Eestlastest, kes sia tõwwewode peale järrele jänud ja nüüd waewalt parremaks sanud, palluwad jubba mitmed *mehhed* mind wägga, selle eest murretseda, et neid pea taggasi peaks sadetama; naesi ja tüdrukuid, kes iggapäwast surma silma ees näewad, ei tahha ma nimmetadagi. Wargust olli parrako! nende kasarmisarnatses korteris, kus middagi ei wõinud lukku tahha panna, paljo nende seas leida. Mõnned haiged kes omma asju nende holeks hoida andsid, kelle kõrwas nad maggasid, ei leidnud hospiddalist taggasi tulles middagi ennam eest. Jubba tee peal sia tulles ollid mitmed ommast ilma jänud. Nõnda olli ühhe pari rahwal kast ärrawarrastud, kuhhu nad omma surnud lapsekest ollid sisse pannud. Nad on kaua siin omma last tagganutnud, agga temma surnokehha ei kuskilt ennam leidnud. Ühhe sõnnaga: kes meie Eestirahwast armsaks peame, ei wõi neile mitte nõu anda, Peterburgi tulla, nago mitto sedda nende kahjuks teinud. — Ma ütlen ueste: meie tahhame parrem kõik tehha, mis ial jõud kannab, nende puduses abbiks olla; agga sedda abbi ennemene senna koddomaile abbikommitéde kätte sata, kui siin armastuse andisid ilma asjata ärrapillata. Ja kui meie middagi sadame, siis selle tingimisega: et abbikommitéed neid andid *töö eest* rahwa kätte annaksid.”

Perno Postimees (nr. 13), 26. märts 1869, lk. 101

Peterburgist. [...]

— Sealane Eesti koggoduse õppetaja Laland, kes minnema süggisest sadik ni paljo head õnnetuma wäljarändajatele, kes seal keige suremas häddas ollid, on teinud ja sepärrast wägga sure auustuse wäärt, annab Peterburgi seitungis armo-annete üle arro, mis pärrast 27. Nowembri ku päwa 1868, temma kätte sadetud, et sellega waesid õnnetumaid Eestlasi, kes muist ilma wähhema

warrata väljarändanud ja Peterburgis haiged, kedda saddade kaupa loetakse, awwitada. Sellega, mis enne sadetud ja mis Lutteruse koggodused läkkitanud, on se summa 2911 rubla 59 koppikat suur ja sest rahhast on wäljaantud 2858 rubla 57 kopp. nenda, et se pissukene summa 53 rubla 2 kopp. wäljajaggamise tarbeks weel järrele jänud. Armo-annete andjate seas on, kes keige suremad summad andnud: „Moskwa seitung” 571 rubla, Keiserina kantseleist 100 rubla, Pawel Iwanowi herra Narwast 100 rubla. Peale selle on üks Eestimaal ellaw tundmata inimene 100 rubla õppetaja Lalandi kätte läkkitanud, mis ni kohhe Tallinnasse sadetud.

Eesti Postimees (nr. 21), 21. mai 1869, lk. 82

Riast. *Wäljarändajate õnnetus.* Ria zeitung kõnneleb ühhest Perno maakonna, Jakobi kihhel. ja Parrasmaa walla wäljarändaja seltskonnast, nimmega Abels, kes enne Jõulo passi wälja wõtnud ning ka Kaukasuse õnne tahtnud katsuda, wägga halledat luggu. Neid olnud 11 hinge, Kreka usko innimesed ja krono wallast. Nemmad olnud ka selle walle mõttega kotto wäljaläinud, kui otaks neid õn ees. Agga kaugemaale kui Riga ei olle nende jalg ullatanud. Seal olnud neil arro käes, et nende teekäik tühhine on; agga nüüd ei olle häbbi ennam lasknud koeo taggasi pöördä. Wanna issa Juhan Abels, ja temma lapsed on selle tee peal tullist risti näinud. Kolm tüttart surnud Rigas sojatõwesse ärra, rahha lõpnud otsa ja pärrast, kui Aprili kuus Riast taggasi pöörnud, kõrtsist kõrtsi ümberkäinud ja möda tallusi kerjanud, olla ka surm wanna Juhani ennese hauda tõmbanud. Mõllemad poead ja nelja tüttar olnud ka soeatõwwe käes, agga sanud jälle parremaks. Mis neist, kes järrele jänud, pärrast on sanud, ei tea meie, agga kibbedat willetsust on nemmad kannud ja püsti paljalt järrele jänud. — Imme kül, Parrasma on kronowald, kelle rent ial ni kõrge ei olle, kui pärriswaldades, peale selle on mümise hind läbbistiko 23 rubl. 37 kopp. Dessätin ja pärriswaldades 61—66 rubl. Ommeti on nemmad hõlmad wöö alla pistnud ja tele läinud, et täieste õnnetumaks saaksid! —

Eesti Postimees (nr. 24), 11. juuni 1869, lk. 87

Hiomaalt. „Armas Postimees! Käid jo kõige maailma nurgad läbi ja rägid kõik head ja kurjad üllesse, olleks siis aeg kül käe, et ka meist Hiiglastest sedda teist kõnneled, muido wõiksid teised mõttelda, meie ollewad kõik wäljarändanud. Agga ei. Hiiglaste seas ellab ka weel õige mehhi, kes wäljarändamise peale emalt ei mõtle, ehk kül, parrako! se pallawik, kuidä ka pean tunnistama, kõigede küljest hopis ei olle lahkunud. Esmalt muust. — Neil willet-

sal aegil on süddamelik waeste holekandmine sedda kidetawam assi, midda wähhem ülleüldne kehwas iggaüht rohkeste anda lubbab. Eks olle tõssi? Noh, selle polest ohhin siis omma koddopaika õige rõmsa melega nimmetada. Sedda on nüüd 5 aastat, et meil uus õppetaja Keina kihhelk. tulli. Temma wöttis sedda head nõu, *kerjamist* ärrakaotada, isseärranis laste kerjamist, kellest pärrast laisad, wargad ja taewa tadi päwaraiskajad kaswawad. Seks seadis ta igga küllasse waeste holekandjaid ja andis koggodusele nõu, sedda, mis kerjajad ärrawiwad, temma jure tua, kas wilja ehk rahha, nipaljo kui iggaüks ühhest ehk teisest arwas sandide heaks kullutawad. Luggu läks korda. Süggisi töid ka perremehhed, kellel südda ja jõud ni kaugele ullatas, natuke wilja ja mõnni ka rahha, wilja ostmiseks, assi läks õige parrajalt eddasi. Nüüd paril wiimisel aastadel, kus ikkaldus ka jõukamaid kurnas, polle armoandeid mitte ni rohkeste kokkotulnud, et waesed, kelle arro liggi 60 suur on, olleks läbbisanud. Sellepärast on Tallinna abbikomité ka paljo jurelissanud. Ühtlasi on õppetaja kõik nõud ärrakatsunud. Süggise 1868 pallus ta teiste mõisade ja tallonikude käest wanna asjo, mis perremehel tarwis ei läinud, mitmel aga pudus, tulli ka mõnda kokku, nago 1 töld, 1 külwimassin, rided, ramatuid ja mõnda muud. Sest piddas ta 2 pühha pärrast lõunat oksjoni waeste heaks, ja kui mõnni assi õige hea hinna sisse aeti, siis polnud sest ommeti kellegil nurrinat, olli jo waeste heaks ja tulli nõnda peale 70 rubla kokko. Sell eest osteti nüüd wilja ja nüüd käiwad waesed, kellel muud nõu ei olle ehk kellel terwist polle tööd teha, kaks korda kuus kirrikomõisast wilja samas. Pärrast korjati ka Sakste käest 30 rbl. losimise läbi jure, mis waeste heaks walmistadi. Nõnda on nüüd, tänno Jummalale ja hea innimestele! meie koggoduse waesed paljo rikkamad, kui mõnned perremehhed muial waesel isamaal, sest nad lootwad omma warraga ue wilja kätte sawad. Praego tänname 22 sure kasti täie wanna asjade eest, mis Peterburgist meie waeste kätte jõudnud, kus sees ka mõnni kott täis kuiwatud leiba. Need sawad muist ärrajaggatud, muist oksjoni wisil ärramüdüd, et meil wilja saab. Se on kaunis kuulda; agga mis pahhem kuulda, on se, et ka meilt wäljarändamise haigus hopis weel kaddund ei olle. Jummal andko kül neile andeks, kes ni kerge melega waese rahwa õnnetust omma süddame peale wõtwad, sest — innimestel, kelle meel ja märk pissut weel õigel kohhal, on nisuggune andeksandmine teiste willetsust nähhes raske assi. Talwe külmaga olli ta kül nattuke seismas; agga ni pea kui linnawästriik ja löoke omma laulo algasid, hakkab rändamine eest otsa jälle möllama. Minnewa aasta olli üks Maltswet, kes siin teistele kõiksuggu head ette walletas, se sai kül isse otsa. Tännawo agga on teine sellesamma wäriiline temma assemel innimesi narrimas. Jubba minnewa näddala läks ta siit teist korda Tallinna suurt pikka õigust toma. Krono nimmel pettab ta neid Kaukasia ja ütleb, üks rikkas Juut wida omma kullo peale kõik ärra, ikka Kaukasiamaale. Ärra, kotto agga ärra!! Ja mõnned nisamma rummalad uskuwad sedda ja hakkawad minnema, ehk kül näggid, kui raskeste haigus minnewa aasta rõhhus, et kes 6—8 hingega läks, waewalt 1—2ga taggasi sadeti ja wald piddi kõik kullo maksma! Tahhab tallitaja passi keelda, siis käib teine ka järrele: „Anna mulle süa, kui ei lasse Kaukasia minna,” kus wist pudromäed ja pimajõed neid wastowõtwad! Mis sa teed pörastega, kedda

õelate taggakihhutamine rahhul ei jätta? — Muud polle Hiomaa asjust selle korra middagi laita. Põllomehhed watawad rōmo ja lotusega omma wilja-põldude peale ja tännawad, et parremad paistwad, kui minnewal aastal. Jummal sadab lotust nurme ja wäljadele, meie silmi ja süddant rōmustama. Kuid wäljarändajate silmad on summes ja nago pimmedusega lödud, nemmad ei näe egga kule muud kui: „Kaukasiale!”

Perno Postimees (nr. 27), 9. juuli 1869, lk. 214

— [Wäljarändajatest.] Lakspä mäggi, mis Tallinna linna lähhedal, on wäljarändajate laagre koht; sealt on neid iggal aeal, ööd kui päwad leida. Olgo ilm mis tahhes, ja tulgo üllewelt, mis tulleb, on nad ikka lausa taewa al. Pahhad külge hakkawad haigused olla nüüd seal laastama ja puhhastama hakkanud. Kartus, et töbi laiemale lagguneb ja sealt ka linna allewisse tulleb, on tohterdamise wallitsus kohhut pallunud, neid õnnetumaid iggaüht temma walda taggasi sundida, ehk kui nad sedda ei möista, siis taggasi sata; kas agga nende jõud, neid taggasi sadetud ja wäljarändamise läbbi koggoniste waeseks jänud hingelisi, aidata kannab, on üks raske küssimine. Tallinna eestmurretseja komite on nõuks wõtnud, neid õnnetumaid, ni palju kui se temmal wõimalik, nend koggokonna wallitsuste läbbi aidata lasta; agga wist ei tahha se abbi kaugemale ullatada, kui agga ühheks korraks. Need hawad, mis need õnnetumad omma wäljarändamisega ülle keige makonnade lõnud, ei jõua pissukesed armo-andid parrandada. Wäljarändamise többe, mis sennamale tekkinud, ei jõua mu rohhi parrandada, kui kassulik töde andmine, pärrismade piddamine ja kolid.

Eesti Postimees (nr. 27), 12. juuli 1869, lk. 99

— *Wäljarändajad Lasnamäel* ei tahtnud paigast likuda, waid omma lehturtsikude al ikka weel, kes teab mis laewa odata, kunni neid 28. Junil üllemate polest, ni palju kui weel mitte koeo ep olle läinud, allewisse korteri pandi ja tarwitust möda tööd ja üllespiddamist antakse. Nende lehturtsikud olla kõik ärrapõlletud, et kegi jälle senna alla ei lähhäks ellama ja laewa ootma, mis kohhegilt tullemas ei olle. Üks Eestimaa mõisnik, paron Ungern-Sternberg, olla 300 rbl. selle tarwis annud, et waesed Lasnamäe rändajad tööd wõiksid leida ja kuidagi wisi omma jampsi mõttest lahti sada. Selle rahha eest tahhetakse neile, kes ütlewad, et nemmad kussagilt tööd ei leia, tööd murretseda ning süa ja korterit anda. Kes sellega rahhul ei tahha olla, wõib jo iggal aeal muial tööd otsida ja ei wõi mitte tahta, et tedda jõlleda inimeste

kombel Lasnamäel peab lastama sedda odata, mis kuhhugilt ei tulle. Jummal teab, kust nende pähhä se rummal mõtte on tulnud, et kegi neid sealt, kui nemmad ikka ootwad ja mingit tööd ei tahha ettewõtta, ärratuleks wima. Tahhaks kegi neid Tallinas ilma tööta sel wisil armo polest toita, siis ei tähhendaks se muud middagi, kui et teisi sellesarnatsid weel piddada jure tulles. Mis peaks agga ni korratumast ja õnnetumast ellust wimaks wäljatullema? Laewa wõiksid nemmad wiimse päwani odata, sedda ei saaks kuskilt tulles. Põlgawad nemmad nüüd kõhhotäit ja peawarjo, mis neile pakkuakse, ärra, siis tunnistawad jo selgeste, et neid wäggise taggasi peab sadetama. Hädda ja pudus wõib nisuggusel rahwal kül suur olla, agga meie ei wõi parrata, nende rummalus ja meleseggadus peab weel surem ollema, kui üsna tule taewa käest middagi lootwad tulles, mis kohhegilt ei wõi tulla. Jummal parrandago sedda isse, ni hästi ühhelt kui teiselt poolt.

Perno Postimees (nr. 30), 30. juuli 1869, lk. 239

Tallinnast. [Wäljarändajatest.] Wäljarändajad olla, kuidas sealt kirjutakse, ühhest aeast seal allewis ühhes maeas peawarjo leidnud, kus neile nipaljo kui woimalik, ka tööd murretsetakse. Nende arro, kellel peawarjo tarwis, kaswab pääw päwalt suremaks. 30. Junil olnud 203 inimest, aga kunni 3. Juli ku päwani olla weel 295 jure tulnud. Neist wimastest olnud 217, kelle passid polle selged olnud ja sepärrast ka mitte polle wastowõetud. Muist neist olla kohhe heamelega jälle ärraläinud, muist agga politsei läbbi koeo sadetud; ka olla mõnned ammugi otsitud kelmid nende seast leitud; issiennesest mõista, polle neile pri lubba ärraminna antud.

Perno Postimees (nr. 31), 6. august 1869, lk. 247

Tallinnast. [Wäljarändajatest.] Olleme sest jubba ennegi kõnnelenud, et Tallinnas wäljarändajatele, kedda Peterburgist taggasi sadetud, pea warjo ja üllespiddamist anti. Nüüd kui tö aeg kätte jõudis, kästi neid siis selle eest, et pea warjo ja üllespiddamist sanud ja weel sawad, tööd tehha; agga mehhed wõtnud sest kuuldagi, sest muido istuda ja ilma töta süa, olli neil löbbusam. Agga mis tulli nüüd? Noh, ei muud middagi, kui se, mis kirri ütleb ja seal seisab selgeste: „kes ei tahha tööd tehha, ei pea ka söma;” ja nendasamma tehti ka nendega, neid jäeti kül senna kortrisse, agga — ei antud enam süa ja sedda mitte ni kaua, kunni köht wannad laisad liikmed saab töösse sundima, ehk omma walda taggasi minnema. Mis arwate söbrad, kas se assi aitas? Par-rako! pissut olli neid kül, kes sedda märkasid, et neil sedda õigust polle, prii

üllespidamist Tallinna rahwa käest nõuda. 366 innimesest, kedda senna olli wasto wõetud, on 26 öölnud, et nad walmis olla töösse minnemas. Nende päine üllespidamine, kes töös käiwad, on mehhe peale kolm naela leiba, pool nael räimi ja kaks topi haput pima, naesterahwale antakse päwas 2—2½ naela leiba ja werend nael räimi, ning lastele, kedda töösse woib prukida 2 naela leiba ja ka werend nael räimi ja lapsed, mis weel alla kümne aasta wannad, sawad päwas korter jahho ehk tango ja üks korter rööska pima. Heina tööd on praego linna ümberkaudo ja ka seal lähedal möisade peal küllalt; kes agga omma konta tahhab ligutada, woib tööd küllalt sada. Tallinna seitung nimmetab neid „wäljarändajaiks”, agga meie annaksime neile issi nimme ja nimmetaks neid „hulgusteks”, kes ilma töta üllespidamist otsiwad ja sedda ennam sest, et neil keigil öigest passi kasas polle. 366 innimesest on 102 — mõnned ka Liwimaalt, kellel öiget passid on, 243mel polle middagit ülles näidata, pärris kabakad ja mis nüüd weel peale selle, neil on wallawallitsuste tähhed kasas. Ei polle se paron Ungerni sowimine olnud, tö eest pöggeneja hulgustele laisendamiseks peawarjo ja üllespidamist murretseda, weel wähem Tallinna linna wallitsuse tahtmine, laiskust kaswatada, waid agga waesid, näljatsid, kes kussagilt tööd polle leidnud, lühhikenne aeg üllespidada. Keige parrem nõu on seal sesuggusid hulgusid nende koggokondadesse taggasi sata, et neid töösse sunnitakse ja pääw päwa kõrwas ka töös petakse, et neil mitte aega polleks werd sarwede alla kogguda. Laiskus on, kuidas wanna Lutterus ütles: „kurrati peapaddi.”

Perno Postimees (nr. 33), 20. august 1869, lk. 263

Tallinnast. [*Wäljarändajatest,*] kes paron Ungernist antud korteris asset ollid, on 19. Julil 150 ilma passita innimest soldatidega omma koggokondase sadetud; teisel päwal on mitto wamilit, kellel ka passisi polle olnud, issi koeo läinud, nenda et neist pissut weel järrele jänud. Kellel passid kasas, ei panne wasto töösse minnes, waid tewad hea melega, mis kästakse; ka neist on mitto koeo läinud, nenda et 16 wamilit keigest agga weel senna jänud. Agga se lotus, et krono üht laewa senna saab saatma ja neid ilmamaksuta sealt ärrawima, ei tahha nende pealt kadduda, lodawad köwwaste, et se pea saab tull-ema ja neid Kaukasia male wima. Et seal liig rohkeste rahwast koos olli, on haigused ja többed nenda kui kurgo haigus (Krupp) risid ja tühwus wägga paljo neid wähhendanud ja iggaweste maggama pannud. 17. Julil on üksi 38 haiget sealt piddalise widud. Ülleüldse on need többed sealatses allewites wägga laiale laggenenud ja surm teeb hologna tööd.

Eesti Postimees (nr. 18), 6. mai 1870

Wirromaalt. *Jälle väljarändamine!* — Tulle Jummal appi, kas se haigus weel ikka ei tahha parraneda? Nisuggune lomuse wastaline assi peab jo igga mehhele silmad pähhä aeama. Kes ei tea, et Eestlane sedda mättast, kus peal ta istub, kalliks peab, kui se ka temma omma ei olle? Mis melewald ehk wallo aeab neid siis hulkuma? Poolteise aasta eest olli näljaaeg süüdlane, eksitajad süüdlased, rahwa rummalus süüdlane, mis ossast ka wägga tõssi wõis olla; agga mis on tännawo süüdlane, et sesamma torm jälle puhhuma hakkab? Wõtko heaks ehk pango pahhaks, agga seal peab kohhegil mõnni wigga ollema, kellele ikka weel awwaliko nimme ei taheta anda. Ja ommeti pannakse pahhaks, kui kaugemalt zeitungid üht ja teist meie maa kohta kirjutawad. — Kuulge, mis sõnnumed meile Wirromaalt tullewad.

„Armas Postimees! Poolteist aastat on möda, kui Tallinnamaal kibbe väljarändamine kääs olli. Tühja lorri järrele piddid siit ja sealt abbi sama; agga kes selle abbi peale lootsid, said wahhi al Peterburgist taggasi läkkitud. Kui mitmed on selle läbbi werriwaeseks jänud ja kui waewaline olli neil nisuggune reisimine! Aasta eest läksid Jõhwi wallast peale 100 hinge Simbirski kubermango. Sealt on mõnned kirjutanud, et kül alles ellawad, agga sowiwad, et suggulased, kes ka senna tahtwad tulla, mitte enne ei tulleks, kui nende käest ue kohha pealt kirja on sanud; sest nemmad tahta 2000 wersta weel kaugemale minna. — Kas neid kirjasi siin ustakse? — Oh mõtleke! Neid olla meie maa Sakslased ümberkirjutanud.

„Wiimisel pühhal olli Jõhwi turrul ni palju rahwast kous, kui muido kunnage ei olle. Ühhe wankre peal nutsid weikesed lapsed, teises kohhas seisis salk mehhi kous ja puhhusid juttu, mõnnel olli ka wessi silmas; kõrtsis said wiimsed klasid jummalaga jätmiseks tühhendud. — Kes need kokkotullejad ollid? — Kes muud kui väljarändajad! Kui palju neid hingede järrele olli, sedda tõeste ei tea, agga wähhemast peale 400 ja wähhemast 200 on neist Jõhwi kihhelkonnast. Pärrast lõunat hakkasid eddasi nihkuma ja mõnni laulis weel Eestimaale wimast laulo:

„Jummalaga jättan paigad,
Tulgo paigale parremat,
Assemele ausamat etc.”

„Nõnda rändas mõnni perremees omma perrekonna ja mõnne sadda rublaga Eestimaalt wälja kaugele Wennemaale. Mitmed ei sanud mitte waesusest aetud. Ma tean, et ühhel perremehhel 1800 rubl. kukrus olli kasa wõtta. Mis sundis tedda wäljarändama? (Kartis wist, et sellega suurt põllotükki ei sa.)

„Kas nüüd wäljarändamise ots peaks kääs ollema? Ei wistist mitte. Mõnnes paigas tahhab terwe wald wäljarändada, et agga *peaseks*. Kelle eest ehk käest? — Minne küssi! Kui nüüd assi nõnda eddasi lähhäb, kas siis mõnne aasta pärrast mitte ei peaks auk tahha jäma ja mõnnele märk pähhä tullema? — Üks wald agga Tallinnamaal Isaako kihhelkonnas seisab kindla põhja peal,

sest seal on tallonikudel ommad kohhad *pärrisrendi peal* käes. Seal waldas ei mõtle kegi väljarändamise peale, waid ellawad rahhuliste omma issamaal. — Nisuggune pärrisrentnik wõib üksi omma kohta julgeste parrandada, ja temma eest hoolt kanda, sest ta teab, et temma ülleaedne ei wõi temma renti mitte kõrgendada, ka mõisaherra isse mitte. Nisuggused kontrahtid on wistist parremad, kui kalliste pärriseks ostmine. Eks need perremehhed ei pea tännulikud ollema, wõi on ka nende seas, kes nurriseb? — Ärgo nurrisego, nisuggust õnne ei olle mitte iggal Eestimehhel Eestimaal!”

W.

Eesti Postimees (nr. 31), 5. august 1870, lk. 123

Wirromaalt. *Wäljarändamisest.* Se kirri on meie tee käigo pärrast nattuke hiljaks jänud.

„Armas Postimees” Tihti peale olleme zeitungis wäljarändamisest luggenud, kus ka Eestirahwast manitsedi mitte ilma järrele mõtlemata ommad kohhad mahha jätma, ja ilma et teaksid kus paikas ja kuidas wisi omma tulles eellamist assutada, wäljarändada. Siiski on palju neid, kes suggugi sedda kuulda ei wõtta, waid otse kui melega hädda ja willetsust ennest kaela tõmbawad. Zeitungis 18mas numbris anti meile teada, et Jõhwi poolt palju rahwast ommad kohhad on mahhajättnud ja Wenemaale wäljarändanud. Nõnda samoti olli weel enne, se olli Imeses Aprillis Isaakus luggu. Peale saea hinge ei tahtnud ennam omma kohtatega rahhul olla, nad ollid ommad mõtted Wene-maa pole pöörnud, kus hea põlli neid pididi otama. Kes neid kelas wäljarändama ehk agga neile meletulletas, et sedda wisi wäljarändamine neile kasso ei sa toma, se ei olnud nende söbber.

„Õppetaja sowimise peale ollid nad ärraminnemise päwal kirriku tulnud, kus õppetaja neile jummalaga jätmisse kõnnet pidas ja õnnistamisse sõnnad räkis.

„Halle olli pealt nähha, kuidas suur hulk rahwast omma kirrikuga, kus nad ristitud, kus nad leritud, lauale wõetud, kus nad pühha päwadel kokko tulnud Jummalat palluma, jummalaga jätsid. Isseärranis kurb oli wadata, kui emmad wätima lastega altari pole tõttasid. Pärrast sedda, kui õppetaja neid olli õnnistanud, kinkis ta neile ühhe piibli raamato, ja pallus neid ka seal kaugel Wennemaal pühhapäwadel kokkotulla ja Jummalaga sõnna luggeda.

„Tännini olleme agga wägga kurwad sõnnumid neist kuulnud. Essimeses kirjas, mis nad seia saatsiwad ööldi:

„Ärge teie mitte ni järrele mõtlemata ommad kohhad mahha jätke ja wõeramaale ellama tulge, kui meie, ei olle wõeramaal ni hea ellada, kui omma koddu mõttelda.

„Üks perrekond (wiis hinge) neist väljarändajatest on taggasi tulnud, et omma sündimise paika on jälle nähha sanud. Nad ei tahha suggugi selle hädda ja willetsuse peale mõttelda, mis nad on tunda sanud. Need väljarändajad, kes Wennemaale jänud, on pari nädala eest kõik Samara linnas ilma kohhata olnud.

„Arwab mõnni nüüd, et väljarändamise tõbbi on kaddunud, se eksib. Paljo on neid, kes nende innimeste juttu, kes taggasitulnud, suggugi uskuda ei wõtta, waid ütlewad, et nad seal polle käinud, ehk on rahhaga melitud wait olla.

„Mis agga neist väljarändajaist, kes Samara linnas otawad, saab, ei tea ma praego mitte; kui agga eddespiddi neist middagi kulen, siis tahhan, kui lubbate, Teile teada anda.

„Ma jään, Teile paljo terwist sowides, Teie

R. Th. H.....